

ΕΘΝΙΚΗ ΑΓΩΓΗ

Τ Α Δ Α Σ Η

Νόμοι καὶ διατάγματα, προστατευτικά διατάξεις, κανονισμοὶ τῆς ἐκμεταλλεύσεως καὶ τῆς διαχειρίσεως αὐτῶν, ποιναὶ πολυειδεῖς, δι' ὧν τιμωροῦνται τὰ κατὰ τὰ δάση ἀνεμήματα, πάντα ταῦτα ἀπεδείχθησαν ὅπλα ἀπολύτως ἀνεπάρκῃ πρὸς διασώσιν τοῦ βασικοῦ πλοῦτου τῆς γῶρας.

Καὶ ἐμπνέει βαθυτάτης θλίψεως αἰσθημα ἡ συνείδησις, ὅτι τὰ δάση, τὰ ὅποια διετήρησεν ἐπὶ αἰῶνας δουλείας ὁ φόβος τοῦ ξένου κατακτητοῦ, καταδικάζει σήμερον, ὑπὸ τὸ κράτος τῆς ἐλευθερίας, εἰς παντελῆ ἐξοφάνισιν ἀπὸ τῆς ὠραίας μας πατρίδος ἢ πρὸς αὐτὰ ἀστοργίαν τοῦ λαοῦ.

Ὁ ἑλληνικὸς λαὸς, δηλαδὴ ἡμεῖς πάντες, καταδικάζομεν τὰ δάση εἰς καταστροφὴν. Ἡμεῖς προτιμῶμεν, ἀποψιλούντες τὴν γῶραν ἀπὸ τῶν δασῶν αὐτῆς, νὰ μᾶς περιβάλλῃ γῆ ἀγχομηρὰ, πέτραι καὶ φαλακροὶ βράχοι πυρκαχόμενοι· ἡμεῖς, ἀπογυμνοῦντες τὴν γῆν ἀπὸ τῶν δασῶν αὐτῆς, ἀποδιώκομεν τὸν ὄμβρον, τὴν ἐξ οὐρανοῦ ὄροσον, τὴν ἀφυπνίζουσαν τὴν γῆν εἰς ζωὴν καὶ εἰς γονιμότητα. Ἡμεῖς, πυρπολοῦντες ἢ κατατέμνοντες τὰ δάση, ἀραιοῦμεν ἀπὸ τοῦ ἐδάφους τὸν προστατὴν τῆς ὄροσου αὐτοῦ τῆς ζωογόνου, τὸν θεματοφύλακα τὸν πιστὸν τῆς φυτικῆς γῆς, τὴν ὅποιαν τότε φιλοστόργως περιβάλλει τῶν βίβων τῶν δένδρων ἢ ἀγκάλη. Ἡμεῖς, ἀποφαλακρώνοντες τὰς κορυφὰς τῶν ὄρεων καὶ τὰς κλιτύς αὐτῶν τὰς ὑλοσκεπεῖς τῆς δασώδους αὐτῶν κόμης τῆς ὄροσεως καὶ πρασίνης, δημιουργοῦμεν διὰ τῆς ἀστοργίης ἡμῶν τοὺς χειμάρρους τοὺς ἀγρίους, τοὺς σαρώνοντας τὴν φυτικὴν γῆν καὶ φέροντας αὐτὴν διὰ τῆς παρλαζύσεως, τῆς ἀδυσωπῆτος ὀσμῆς των πρὸς τὴν θλασσάν, τοὺς χειμάρρους τοὺς κυλίοντας βράχους καὶ τραχαλοὺς, τοὺς ἀνασπῶντας καὶ παρασύροντας ὅ,τι ζητοῦμεν διὰ τῆς φιλοπονίας ἡμῶν ἀπὸ τῆς γῆς, τῆς ὁποίας ἐν τούτοις φρονέομεν τὴν ζωτικότητα, καταστρέφοντες τὰ δάση.

Διότι ἀληθῶς, ἀνευ οὐδεμιᾶς ὑπερβολῆς, ὡς λέγει ὁ Οὐμπολτ, αὐτὴν τὴν ἐν ταῖς κόλποις τῆς γῆς ὀργανικὴν ζωὴν ἀποκτείνομεν, ἐρημώνοντες τὸ ἔδαφος ἀπὸ τῶν δασῶν.

Ὅ,τι ἡ γῆ ἐπ' αἰῶνα βλόκληρον ἢ καὶ πλεον εἰργάσθη νὰ δημιουργήσῃ, τὴν βλάστησιν τὴν πρασίην, τὴν ὅποιαν ἀνέπτυξεν ἀπὸ τῶν μητρικῶν αὐτῆς κόλπων μετὰ τὸσον ὑπομονητικῆς,

τόσον καρτερικῆς στοργῆς, ἀρκούν ὀλίγη ὥρως ὅπως ὁ ἀγρίος ἐμπρηστής τὸ μεταβάλλῃ εἰ, σποδὸν μὲ πρκαστατὴς τὴν ἀτελεύτητον σειρὰν ἀπηνθρακωμένων κορμῶν, σκελετῶν πενήθμων μυριαδῶν δένδρων, τὰ ὅποια ἦσαν μέχρι τῆς χθὲς ἡ ὑγεία μας, ὁ πλοῦτός μας, ἡ ὄροτός μας τῶν ὀφθαλμῶν ἡμῶν ἢ χαρὰ καὶ ἡ πανηγυρίς.

Μόλον ὅτι δὲ εἰ ἐμπρησταὶ εἶναι εἰ μᾶλλον ἀποτρόπαια, εἰ μισητότεροι τῶν δασῶν ὀλετήρες, ὑπάρχουν καὶ πλεῖστοι ἄλλοι τρόποι καταστροφῆς τῶν δασῶν.

Ὁ πέλεκυς, ὅταν δὲν διευθύνῃ καὶ δὲν κανονίζῃ τὴν ἐνέργειάν του ὁ πόνος, ἡ στοργὴ πρὸς τὸ δάσος, καίτοι ὁ ἐξ αὐτοῦ ὄλεθρος δὲν εἶναι τόσον ἀκριακὸς καὶ ἀμεσος, ὅσον ὁ ἀπὸ τοῦ πυρός, δὲν συνετέλεσεν ἐν τούτοις ὀλιγώτερον εἰς τὴν ἀπογύμνωσιν τῆς Ἑλλάδος ἀπὸ τοῦ βασικοῦ αὐτῆς πλοῦτου. — Ἡλλάκις ὁ πέλεκυς εἰς γῆρας τοῦ ὑλοτόμου δὲν καταφέρεται κατὰ τοῦ δασοῦ μετ' ὀλιγώτερον σκληρᾶς ἀστοργίης ἀπὸ τὸν θανάσιμον ἐναγκαλισμὸν τοῦ θαυλοῦ τοῦ ἐμπρηστοῦ.

Καὶ ὅσοι ἔχομεν ἀντίληψιν τῶν ἀποτελεσμάτων τῆς συντελουμένης καταστροφῆς, ὅσοι δυνάμεθα νὰ φαντασθῶμεν τοὺς ἀπαισίους κλιματολογικοὺς καὶ γεωλογικοὺς ὄρους, εἰ ὅποιοι δημιουργοῦνται εἰς γῶραν ἀπογυμνωμένην τῶν δασῶν αὐτῆς, ῥηγύομεν κρυγὰς θλίψεως, διαμαρτυρίας ἀγρίης ἀγχομηρήσεως κατὰ τῶν κκοποιῶν ἐχθρῶν τῶν δασῶν, ἀλλὰ πρὸς σωτηρίαν ἀναμένομεν τὰ πάντα ἀπὸ τῆς πολιτείας, καὶ ἐγκαλοῦμεν τὰ πλημμελῆ τῆς βασικῆς νομοθεσίας καὶ καταγγέλλομεν τῶν διαχειριστικῶν τῶν δασῶν νόμων καὶ διαταγμάτων τὴν ἀτέλειαν ἢ τὰς ἀστόχους διατάξεις, καὶ κληρονομοῦμεν τοῦ βασικοῦ προσωπικοῦ τὴν ἀνεπάρκειαν καὶ ἐν ἐνὶ λόγῳ ἀνορθῶμεν τὴν ἐλπίδα τῆς σωτηρίας καὶ προκειμένου περὶ τῶν δασῶν ὅπως καὶ ἐπὶ πάσης ἄλλης πληγῆς μαστιζούσης τὴν γῶραν, ἀπὸ μόνην τὴν πολιτείαν, ἀπὸ τὴν νομοθεσίαν, ἀπὸ τὴν διοίκησιν, ἀπὸ τὰ δικαστήρια, ἀπὸ τὰ ἐκτελεστικά τοῦ νόμου ὄργανα.

Εἶναι ὄντως ἀναντίρρητον ὅτι ὁ ἀμεσώτερος προστατὴς καὶ φύλαξ τῶν δασῶν καὶ τῶν δημοσίων καὶ τῶν μοναστηριακῶν καὶ τῶν κοινοτικῶν καὶ τῶν ἰδιωτικῶν εἶναι καὶ πρέπει νὰ εἶναι τὸ κράτος, τὸ ὅποιον καὶ πρ' ἡμῶν, ὅπως καὶ πανταχοῦ, ὅπου ὑπάρχει πολιτισμὸς, ἔχει τὸ δικαίωμα καὶ τὸ καθῆκον, προκειμένου περὶ δασῶν, νὰ ἐπιβάλλῃ χαρὴν τῆς δικασώσεως καὶ τῆς συντηρήσεως αὐτῶν καὶ τοὺς σκληροτέρους

καὶ τοὺς καταθλιπτικώτερος περιρισμούς εἰς τὴν ἰδιωτικὴν κτῆσιν. Διότι ναὶ μὲν ἀπολύτως τὸ δικαίωμα τῆς ἰδιοκτησίας εἶναι σεβαστόν, ἀλλὰ προκειμένου περὶ δάσους ὁ ἰδιοκτήτης κατ' οὐδένα τρόπον ἔχει τὸ δικαίωμα νὰ φθειρῇ ἢ ὅπως δῆποτε ἐπιβουλεύῃ αὐτό. ἀρῶν ἡ διατήρησις του εἶναι ἐθνικὸν καὶ κοινωνικὸν συμφέρον.

Ἄλλ' ὅσον δῆποτε καὶ ἂν ἤθελεν εἶναι σκόπιμος καὶ πρακτικὴ ἡ δασικὴ νομοθεσία, ὅσον δῆποτε περτωτισμένη καὶ εὐρικός ἡ ἱερρχία τοῦ δασικοῦ προσωπικοῦ ἀπὸ τοῦ ἀνώτατου μέχρι τοῦ ἐσχάτου δασοφύλακος, πᾶσα τῆς πολιτείας ἡ μέριμνα εἶναι ἀνεπρκῆς καὶ ματαια, ἐφ' ὅσον ἡ κοινωνία δὲν ἀντιλαμβάνεται αὐτῶν, ἐφ' ὅσον ἡ διάνοια τοῦ λαοῦ δὲν γνωρίσῃ τὸν ἀνεκτίμητον, τὸν ἀναντικατάστατον τῶν δασῶν πλοῦτον, καὶ ἡ καρδία αὐτοῦ δὲν ἀγαπήσῃ τὰ δάση, καὶ δὲν αισθανθῇ βλάβης τὴν ὄδυνον ἐπὶ τῇ καταστροφῇ αὐτῶν καὶ τὸν ἀποτριπικισμόν πρὸς τοὺς ἐξελθρευτάς των, ὑπὸ τοῦ ὁποίου καταλαμβάνονται σήμερον μόνον εἰ ἔχοντες διαυγῆ συνείδησιν τοῦ μεγέθους τῆς ἐθνικῆς καταστροφῆς, τὴν ὁποίαν ἀπεργάζεται ἡ ἀπὸ τῶν δασῶν ἀποφίλωσις τῆς χώρας.

Οἱ νόμοι ἄλλως ἔχουν ἀνάγκη ὀφθαλμῶν καὶ χειρῶν καὶ τὰ ὄργανα τοῦ νόμου, ὅσον δῆποτε καὶ ἂν ὑποθεθῶν ἄγρινα καὶ ἀδέκαστα, εἶναι ἀνεπρκῆ, ὅπως ἀντιλαμβάνονται πάντοτε ἐγκληματικῶν καταστροφῶν συντελουμένων οὐχὶ ἐντὸς πόλεων καὶ ὑπὸ τὰς ὄψεις τῶν ὀργάνων τοῦ νόμου, ἀλλὰ καθ' ὅλην τὴν ἐκτασιν τῆς χώρας καὶ ἐν τῇ ἐρημίᾳ.

Οὕτως ἡ στοργὴ τοῦ λαοῦ πρὸς ὃ, τι ἀπελείφθη ἐπὶ ἐκ τοῦ δασικοῦ ἡμῶν πλοῦτου εἶναι κατ' ἐμὲ ἡ ἀσφαλεστέρα αὐτῶν ἐλπίς. Ἄλλ' ἡ στοργὴ αὕτη μέχρι τοῦδε δὲν ἐξεκαλάφθη ἀπὸ τῆς καρδίας τοῦ λαοῦ· τῆς στοργῆς ταύτης τὸν σπόρον μέχρι τοῦδε οὐδεὶς κατέθεσεν ἐν αὐτῇ· οὐδεὶς τὴν ἐκαλλιέργησεν, οὐδεὶς ἐζήτησε νὰ τὴν ἀναπτύξῃ.

Καὶ εἰ πρόγονοι ἡμῶν καὶ εἰ Ῥωμαῖοι εἶχον πλείστους προστατευτικούς τῶν δασῶν νόμους, τῶν ὁποίων ἄλλων μὲν σώζονται τὰ κείμενα, ἄλλων γίνεται μνεῖα εἰς συγγραφεῖς καὶ ἄλλους μᾶς ἀπεκαλύψεν ἡ ἀνασκαφῆ, ἐπὶ ἐνεπιγράφων λίθων.

Ἄλλ' ἐν παντὶ φιλόσοφος καὶ ψυχολόγος ἡ ἑλληνικὴ ἀρχαιότης ἀντελήθη, ὅτι μόνον ἀριερούμενα τὰ δάση εἰς τὴν ἀγάπην τοῦ ἑλληνικοῦ λαοῦ, ἠδύναντο νὰ φρουρῶνται ζηλοτύπως καὶ νὰ σώζονται. Καὶ τὴν ἀγάπην ταύτην τὴν ἀνήγαγεν εἰς λατρείαν θερησκευτικὴν, καὶ τὸ δάσος μετουσιούμενον εἰς ἄλλος εἶχε περιβληθῆ τὴν μυστηριώδη γοητείαν βωμοῦ, ἢ εἶχε καθιερωθῆ ὡς κατοικητήριον σκιεροῦ θεοῦ, ἡμιθέου, ἡρώος. Ἐντὸς τῶν δασῶν ἐκρύπτοντο Θεοὶ καὶ

Δρυάδες καὶ Νύμφαι, ἄλλαι γόησαι καὶ ἐλκυστικαί, ὡς αἱ Μούσαι, ἄλλαι ἐμπνεύσαι τὸν τρόπον καὶ τὴν φρίκην, ὡς αἱ Εὐμενίδες αἱ φεβεραι, εἰς τὴν φρουρήσιν τῶν ὑποίων εἶχεν ἐμπιστευθῆ τῶν Ἀθηναίων ἡ φαντασία τὸ ἄλλος τὸ σύσκιον τοῦ σήμερον γυμνοῦ καὶ ἀπεφίλωμένου Κελωνοῦ.

Οὕτω, τῆς θερησκείας ἀναλαβούσης τὴν προστασίαν τῶν δασῶν, βυθίζοντες εἰ ἀρχαῖοι ὑπὸ τῶν δασῶν τῶν βαθυσκίων τὴν σκιάν τὴν ζωογόνον, ἐπάτου τὴν ὑλοσκεπῆ γῆν, ὡς ἐάν ἦτο αὕτη τὸ ἔδαφος ἱεροῦ. Καὶ ἡ φαντασία αὐτῶν ἀνεστρέφετο πρὸς τὰς ἐνοίκους θεότητας, αἵτινες εἶχον διανεμηθῆ τὴν προστασίαν τῶν δασῶν, χωρὶς νὰ ἐξαιρεθοῦν τοῦ δικαίουματος τούτου οὐδ' αὐταὶ αἱ ἐνάλιαι καὶ αἱ γθόναι θεότητες, ἀρῶν καὶ αὐτὸς ὁ Πλούτων εἶχεν ὑπὸ τὴν προστασίαν αὐτοῦ τὰ ἄλλα, τὰ ὁποῖα ἐσκεπεν ἡ κυπάρισσος, καὶ ὁ Ποσειδῶν ὁ ἐνάλιος εἶχε καὶ αὐτὸς ἐπὶ τῆς γῆς ἄλλα ἱερά, καθιερωμένα εἰς τὴν λατρείαν του.

Ὅγγηστόν θ' ἱερόν, Ποσειδῆϊον ἀγαθὸν ἄλλος.

Καὶ εἰς τῶν δρυῶν τοὺς μυστηριώδεις ὄρυμους, εἰ πρόγονοι ἡμῶν ἐβλεπον διὰ τῶν ὀφθαλμῶν τῆς ψυχῆς τὴν μορφήν τοῦ ὑπάτου τῶν Θεῶν, καὶ μετὸν Ἀπόλλωνα καὶ μετὸν Διόνυσον καὶ τὰς Μούσας καὶ τὴν Ἀθηνᾶν καὶ τὸν Ἀσκληπιῶν καὶ τὸν Ἰόλαον, ἀνεστρέφοντο ὑπὸ τῆς αὔρας τὸν ψιθυρὸν εἰς τὰ ἄλλα αὐτῶν τὰ χλοερά. Καὶ συνήντα ἐντὸς αὐτῶν ἡ φαντασία των ἡ ὑψιπέτις εἰς τὰ ἀρκαδικὰ δάση τὸν Πάνα τὸν ὑλοβάτην, καὶ εἰς πᾶν δένδρον ἐνεφύσα ὑπαρξίν καὶ ζωὴν Νύμφης ἢ Δρυάδος.

Πῶς ἦτο λοιπὸν δυνατόν νὰ γείνου εἰ ἄνθρωποι ἐκεῖνοι ἐμπρησταὶ δασῶν, ἢ νὰ καταφέρου ἀνηλεῆ καὶ καταστρεπτικὸν τὸν πέλεκυν κατὰ τοῦ ἱεροῦ δένδρου τῆς Ἀθηνᾶς ἢ κατὰ τῶν δένδρων ἄλλων, ἐντὸς τῶν ὁποίων ὄκει ἡ ψυχὴ Δρυάδος ἢ Νύμφης;

Ἄλλὰ σήμερον τίς θὰ ἐμπνεύσῃ τὴν λατρείαν ταύτην πρὸς τὰ δάση; Τίς θὰ σπείρῃ ἐν τῇ ψυχῇ τοῦ λαοῦ τὸν εἶκτον πρὸς τὰ θαυμάσια κωνοφόρα, τῶν ὁποίων αἱ βητινώδεις ἐκκρίσεις καθιστῶσι ταῦτα τὰ ἀσφαλεστέρα τῶν ἐμπρηστών θύμματα; τίς θὰ σώσῃ τὴν χρυσοπράσινον, τὴν ἀρωματώδη, ἀλλὰ καὶ ὑπὲρ πᾶν ἄλλο δένδρον ὑψιστάμενην ὀλεθρον ἐξαφανίσσεως, τὴν πεύκην τὴν μυρβόλον;

Διότι κατέχει μὲν αὕτη ἀκόμη τὸ μέγιστον μέρος τῶν δασικῶν ἐκτάσεων τῆς χώρας, ἀλλὰ πυρπολεῖται κατὰ ἐκατομύρια τὸ δένδρον τὸ βλασμάωδες, τοῦ ὁποίου ἡ ἀπόπνοια ἀποδίδει τὴν υγείαν καὶ τὴν ζωὴν, καὶ ὁ δειλὸς αὐτοῦ ψιθυρὸς ὑπὸ τῆς αὔρας τὸ φίλημα πλήττει τὴν ἀκοήν, ὡς στοναχὴ ἢ οἰκτὸς μελαγχολίας, ὡς μελω-

δία πλαγιαίουλου, ἀναπολοῦσα πάντοτε εἰς τὴν μνήμην τὸ τοῦ Θεοκρίτου

Ἄδύ τι τὸ ψιθύρισμα καὶ ἡ πίτυς, αἰπόλε, τῆνα
Ἄ ποτὶ ταῖς παγαῖσι μελίσσεται, ἀδύ δὲ καὶ τὸ
Συρίσδες.

Καὶ ὅπως τὰ κωνοφόρα, τὴν πίτυν, τὴν πεύκην καὶ τὴν ἐλάτην, τὰ συνηθέστερα τοῦ πυρὸς θύμματα, οὐδεὶς ἐπίσης σώζει καὶ ἀπὸ τοῦ πυρὸς τοῦ ἀναπτομένου ἐν τῇ καρδίᾳ αὐτῶν πρὸς ἀπονέκρωσιν τὴν ὄρῶν τὴν ὑπερήφανον καὶ τὴν ὀξύνην τὴν χρυσοπράσινον, οὐδεὶς τὸν γαῦρον καὶ τὴν πετέλεον, τὴν πλάτανον καὶ τὴν λεύκην τὰ ὑδροχρῆ, τὴν ἀρκευθὸν καὶ τὸν πρίνον καὶ τὴν πύξον καὶ τὴν καστανέον καὶ τὴν μελίαν.

Εὐτυχῶς τελευταῖον ἡ Ἐκκλησία ἐξείτεινεν ἐπὶ τῶν δασῶν τὴν προστατευτικὴν αὐτῆς χεῖρα. Πρόσφατος τῆς Ἱερᾶ Συνόδου ἐγκύκλιος ἐξείρει πρὸς τὸ χριστιανικὸν πλήρωμα τὴν χρησιμότητα τῶν δασῶν καὶ δικαιοτάτα ἐκτεξεύει κατὰ τῶν ἐπιβουλευομένων ταῦτα τὴν ἀρὰν τῆς Ἐκκλησίας. Τὸ μόνον δὲ περὶ τοῦ ὁποίου ἠδύνατό τις ἴσως εὐλόγως νὰ πρκαπνεθῆ εἶνε ὅτι ἡ προστατευτικὴ χεῖρ τῆς Ἐκκλησίας ἐβράδυνεν ἐπὶ τοσοῦτον νὰ ἐκταθῆ ἐπὶ τῶν δασῶν.

Ἄλλὰ πρὸ παντός τὴν ἀγάπην πρὸς τὸ δάσος μόνον τὸ σχολεῖον δύναται νὰ ἐμπνεύσῃ βυθίαν καὶ ἐνεξίτηλον.

Ἐάν εἶμεν τὴν τιμὴν νὰ εἶμαι δημοδιδάσκαλος, ἀντὶ ἄλλων ἀγροτικῶν περιπάτων θὰ ὠδήγουν τοὺς μικροὺς μαθητάς, τοὺς μικροὺς μου φίλους, κατὰ προτίμησιν εἰς τὰ ἐγγύς δάση.

Ἐπὶ τὴν σκιάν των τὴν ὀροσερᾶν καὶ ἐν τῷ μέσῳ τῆς μυρβόλου ἀποπνοίας των θὰ τοὺς ἐδιδάσκον νὰ λατρεύου τὸ δάσος καὶ νὰ ζητοῦν παρ' αὐτοῦ μόνον ὃ, τι λελογισμένη χρῆσις ἐπιτρέπει.

Θὰ τοῖς ἐλεγχοι, ὅτι ἂν δὲν ἔχουν πλέον τὰ δένδρα τὴν ψυχὴν τῶν Δρυάδων, ἔχουν ὅμως ἐν αὐταῖς κάτι ἀπὸ τοῦ πνεύματος τῶν κεκοιμημένων πατέρων καὶ πάππων των, τοὺς ὁποῖους ἐσκίασαν καὶ εἰ ὁποῖοι ἀπέμαζαν ὑπὸ τὴν προστατευτικὴν ὀρόσον αὐτῶν τῆς ἐργασίας τὸν ἰδρώτα.

ΕΜΜΑΝΟΥΗΛ Σ. ΛΥΚΟΥΔΗΣ

ΤΟ ΔΗΜΟΤΙΚΟΝ ΣΧΟΛΕΙΟΝ ΕΝ ΕΛΒΕΤΙΑΙ

[Κατὰ τὸν ἐπὶ τῆς Παιδείας Σύμβουλον Κλέρα].

Προρισμὸς τοῦ δημοτικοῦ σχολείου εἶνε ἡ ἐκπαίδεσις τοῦ λαοῦ, τοῦ ἰδρύοντος καὶ συντηροῦντος αὐτό. Τριπλῆν δ' ἐπιδιώκει ἐκπαίδευσιν, ἥτοι τὴν τοῦ σώματος, τὴν τοῦ πνεύματος καὶ τὴν τοῦ χαρακτῆρος τῶν ἐμπεπιστευμένων παρ' αὐτῷ παιδίων. Ἀναλαμβάνει δὲ πρὸς αὐτὰ ὑπο-

χρεώταις ὑπὸ ἐποψιν υγιεινῆν, ἠθικῆν, οικονομικῆν καὶ κοινωνικῆν. Ἡ ἐκπαίδεσις ἢ προτίθεται νὰ χρηρηγήσῃ δὲν ἀποβλέπει μόνον εἰς τὰ παιδικὰ ἔτη τῆς ἐξαρτήσεως, ἀποβλέπει ἰδίως καὶ πρὸ πάντων εἰς τὰ ἔτη τῆς εὐθύνης τοῦ μέλλοντος ἀνδρὸς ἢ τῆς γυναίκος.

Τὸ σχολεῖον ἄρα πρέπει πρώτιστον νὰ ἐξασφαλίσῃ τὴν υγείαν τοῦ μαθητοῦ. Εἶνε ἀλήθεια αὕτη, ἥτις — ὀρείλομεν νὰ τὸ ὁμολογήσωμεν — καθίσταται ὁσημέριαι αἰσθητοτέρα παρὰ ταῖς ἀρχαῖς καὶ τῷ λαῷ τῆς Ἑλβετίας. Ἐπὶ τὴν ἐπίδοσιν αὐτῆς βλέπομεν ἀνεγειρόμενα πανταχοῦ καὶ οὐχὶ εἰς μόνον τὰς πολυανθρώπους πόλεις, τὰ σχολικὰ κτίρια, περὶ ὧν ὠμιλήσαμεν ἤδη. Κείμενα εἰς μέρη ἐπιμελῶς ἐκλελεγμένα, ὑπὸ ὄρους ὅσον ἐνεστιν υγιεινούς, ἔχοντα τὴν θείαν ἐλκυστικὴν, ψαδομένην κατὰ σχέδια μεμελετημένα καὶ μετ' ἐμβροθεῖς ἐκπεποιημένα, ὑπὸ τὴν ἐπιστάσιν ἐμπείρων ἀρχιτεκτόνων καὶ ἱατρῶν, παρέχουσιν ἀφθονον τὸν ἀέρα καὶ τὸ φῶς εἰς τὰ μικρὰ παιδία, τὰ ἔχοντα τασχύτην αὐτῶν ἀνάγκην. Εἰς τὴν ἀλήθειαν αὕτην ὀρείλομεν τὰ ἱατρικὰ πρκαγγέλματα τὰ ἀποβλέποντα εἰς τὴν διαδόσιν τῶν ἀρχῶν τῆς υγιεινῆς, τῆς εἰσέτι τόσον ὀλίγον εἰσείας εἰς τὸ πολὺ πλήθος, ἔχοντα δ' ὡς ἀποτέλεσμα νὰ προφυλάττωσι τοὺς μαθητάς ἀπὸ τῶν ἐπιδημιῶν, ὅσων ἐξ ἀμαθειας, ἐξ ἀδιανοίας, ἐξ ἀμελείας ἴσως τῶν γονέων, τόσον ὀλεθρίως ἀύχονσι τὸν ἀριθμὸν τῶν θανάτων παρὰ τῇ παιδικῇ ἡλικίᾳ. Τὸ ἐλβετικὸν δημοτικὸν σχολεῖον ἀπκτελεῖ ὁσημέριαι περισσώτερον καὶ μετ' ἐπιτυχίας τὴν καθαρότητα τοῦ μαθητοῦ κατὰ τὴν εἰς τὴν ταξίν εἰσδον αὐτοῦ. Πολυάρθμοι εἰσιν αἱ οἰκογένειαι καὶ μεταξὺ ἐπὶ τῶν μᾶλλον ἀποκλήρων ὑπὸ ἐποψιν περιουσίας, ἐνθα παντὸς ἄλλου καθήκοντος καὶ ἡμερησίας ἀσχολίας προηγείται ἡ ἐπιμελεῖα περὶ τῆς καθαρότητος τῶν παιδίων, διότι δὲν ἐπιθυμοῦσι νὰ τὰ ἀποπέμψῃ ὁ διδασκαλὸς ἀμὰ τῇ εἰσόδῳ αὐτῶν εἰς τὸ σχολεῖον. Πλὴν φεῖ! πόσα εἰσέτι ὑπολείπονται ὡς πρὸς τὸ θέμα τοῦτο! Ἐξέλιπον ἀληθῶς καθ' ὀλοκληρίαν, ἢ περιπόου, τὰ κτίρια τὰ ἄνευ κρήνης ἢ ρέντος ὕδατος, τὰ ἄνευ αὐλῆς διὰ τὰ διαλείμματα, τὰ ἄνευ καταλλήλων ἀποχωρητηρίων, ἄνευ παραθύρων εὐρέων πρὸς ἀφθονον διέλευσιν τοῦ φωτός καὶ τοῦ ἀέρος· ἀλλὰ πόσα σχολεῖα καὶ σήμερον συντηροῦνται κακῶς, ἔχοντα ἐπιπλα καὶ ὑλικά ἐλαττωματικά, δυσκίνητα, ἐμπυδίζοντα τὴν κυκλοφορίαν τοῦ ἀέρος καὶ τὴν ἐνέργειαν τοῦ σαρώθρου; Πόσα εἶνε τὰ μέρη, ἐνθα αἱ ἱατρικαὶ ἐπισκέψεις εἰς τὰ σχολεῖα εἶνε σπάνιαι ἢ ἀγνωστοί; Πόσοι εἶνε εἰ ὀημοί, καὶ μεταξὺ ἀκόμη τῶν μεγάλων, εἴτινες ἔχουσι διορίση σχολικῶν ἱατρῶν; Πόσα παιδία καταγίνονται ἐπαρκῶς εἰς τὴν γυμναστικὴν καὶ εἰς τὰς παιδικὰς; διότι, ἂν τὸ παιδίον ἔχη ἀνάγ-

κην φωτός και αέρος, ποιεῖ επίσης ἀπλήστως τὴν ὄρασιν καὶ τὴν κίνησιν.

Ἐπολείπεται δυστυχῶς πολὺ εἰπέτι τὸ πρακτικόν. Ἄλλ' ἄς σπεύσωμεν νὰ ὑμολογήσωμεν ὅτι ἡ ὄθησις ἐδόθη καὶ ὅτι ἐξορᾶται σήμερον εἰς πάντα τὰ καντόνια ἐκ τῶν ἀρμοσίων ἀρχῶν ὅπως τὸ σχολεῖον παρουσιάσῃ πάντα τὰ ἀπαιτούμενα τῆς ὑγιεινῆς ἐχέγγυα. Τὸ ἱματιοφυλάκιον, ἐνθα τὰ ἐνδύματα τὰ καθυγρὰ ἐκ τῆς βροχῆς ἢ τῆς χιόνος δύνανται ν' ἀποξηραίνωνται χωρὶς νὰ μολύνωσι τὸν αἶρα, ὃν ἀναπνεύουσιν οἱ μαθηταὶ κατὰ τὸ μάθημα, δὲν εἶνε πλέον τι σπάνιον· αἱ δὲ ψυχρολουσίαι ἀρχίζουσι νὰ εἰσάγωνται ἀθρόα καὶ εἰς τινὰ μάλιστα μέρη θριαμβευτικῶς¹. Τὰ μαθήματα τῆς κολυμβητικῆς ὁσημέραι συνεννοῦνται μετὰ τῶν τῆς γυμναστικῆς διοργανοῦνται μεθοδικῶς παιδιὰ ἐκτὸς τῶν ὥρων τῶν μαθημάτων διὰ τὰ παιδιὰ, ὧν οἱ γονεῖς δὲν δύνανται ν' ἀσχοληθῶσι περὶ αὐτῶν πρὶν ἢ ἐπανακάμψωσι εἰς τὸν εἶκον ἀπὸ τοῦ ἐργαστασίου ἢ τοῦ ἐργαστηρίου ἐνθα ὑπηρετοῦσιν φροντιστήρια δὲ παρέχουσιν ἄστυλον εὐεργητικὸν εἰς τὰ παιδιὰ κατὰ τὸν χειμῶνα ἢ κατὰ τὰς διακοπὰς².

Ἐπάρχουσι μετὰ τῶν πολιτῶν οἱ πρεσβεύοντες ὅτι τὸ ἰδεῶδες τῆς ὑγιεινῆς τῶν μαθητῶν θὰ ἦτο πάντες, πλοῦσι καὶ πένητες, οἱ ἀγρόται καὶ ἄρσεῖσι, ὅπως καὶ οἱ κατοικοῦντες εἰς τὰς πόλεις, νὰ ἔχωσι τροφήν καθημερινὴν ρωστικὴν καὶ ἐν ἐπαρκείᾳ. Ἦτο τοῦτο ἐν τῶν δογμάτων τοῦ Πενταλόττη, δόγμα ἐξόχως φιλόανθρωπον, ἐκ τῆς ἐπιδράσεως τοῦ ὁποῦ συνεστάθησαν πολυάριθμα σωματεῖα καὶ ἐταχεῖται πρὸς ἴδρυσιν οὐ μόνον ἐν ταῖς μεγάλοις βιομηχανικαῖς κέντροις, ἀλλὰ καὶ ἐν ταῖς χωρικοῖς ταῖς κεχωσμέναις ἐντὸς τῶν ὑψηλῶν ὄρεων, μαγειρείων, ἐστιατο-

¹ Ἐν Γενεύῃ, ἐν Ζυρίχῃ, ἐν Βασιλείᾳ κλπ. Ἐν Γενεύῃ αἱ ψυχρολουσίαι εἰσῆλθον εἰς τὸ ἐν τῇ δόῳ Νέκερ σχολικὸν ἴδρυμα. Δις λειτουργεῖ τὸ λουτρὸν τοῦτο καθ' ἑβδομάδα ἐπὶ μίαν ὥραν ἐκάστοτε, εἰς ἐκάστην δὲ λειτουργεῖται αὐτοῦ 72 μαθηταὶ δέχονται τὴν ψυχρολουσίαν. (Ἴδε ἐκθεσιν τοῦ 1894—1895). Ἐν Νευσατέλ παρόμοια λουτρά εἰσῆλθον ἐν τῷ σχολεῖῳ τῆς συνοικίας τῶν Σαβλῶν καὶ τῆς τῆς Σερριέρας.

² Ἐν Γενεύῃ, Ζυρίχῃ, Λαψῶ δὲ Φὸν κτλ. Ἐν Γενεύῃ, διὰ ν' ἀναφέρωμεν μόνον αὐτὴν, λειτουργοῦσι σχολικὰ φροντιστήρια ἀπὸ τῶν ἀρχῶν τοῦ Ἰανουαρίου μέχρι τέλους Μαρτίου καὶ ἀπὸ τῶν μέσων τοῦ Ὀκτωβρίου μέχρι τέλους Δεκεμβρίου. Κατὰ τὴν τελευταίαν σχολικὴν περίοδον ἐφοίτων εἰς αὐτὰ κατὰ μέσον ὄρον 264 μαθηταὶ τὴν μεσημβρίαν καὶ 985 τὴν ἑσπέραν. Χάρην δοκιμῆς ἰδρύθησαν δύο τοιαῦτα λειτουργοῦντα ἀπὸ τῆς 6 μέχρι τῆς 8 ἑσπερινῆς ὥρας διὰ παιδιὰ ἀρροτέρων τῶν φύλων. Εἰς τοὺς μαθητὰς παρέχεται ἐλαφρὸν δεῖπνον.

Τὰ κατὰ τὰς διακοπὰς φροντιστήρια ἐλειτούργησαν τετράκις τῆς ἑβδομάδος ἀπὸ τῆς 24 Ἰουλίου μέχρι 18 Αὐγούστου, περιλαμβάνον δὲ 251 κοράσια καὶ 221 παῖδας. (Ἐκθεσὶς 1894—1895).

ρίων εἰσνεὶ σχολικῶν, λειτουργούντων ἐν ὄρα χειμῶνος καὶ παρχόντων μερίδας θερμῆς τροφῆς, συνήθως δωρεάν, ροφήματος καταλλήλου εἰς τοὺς μαθητὰς, ὧν ἡ κατοικία ἀπέχει τόσον πολὺ ἐκ τοῦ σχολείου, ὥστε ἀδυνατοῦσι νὰ ἐπιστρέψωσι εἰς αὐτὴν χάριν τοῦ γεύματος τῆς μεσημβρίας. Τὸ ζήτημα δὲν εἶνε ἀπλῶς ὑγιεινόν· εἶνε ἐνταυτῶ καὶ ζήτημα ἠθικῆς. Ἡ πείνα εἶνε κακὸς σύμβουλος. Πρακτικῶς τὸ παιδίον νὰ δραπετεύσῃ ἐκ τοῦ σχολείου καὶ νὰ καταπέσῃ διὰ τῆς ἀληθείας καὶ τῆς ἐπαιτείας. «Διὰ τῆς περιθάλψεως τῶν ἀπόρων παιδίων αὐξάνεται ὁ ἀριθμὸς τῶν φειτώντων εἰς τὰ σχολεῖα μαθητῶν»· ταῦτα ἀνέφερον διάφοροι ἐκθέσεις, ὡς ἡ τοῦ Φριβύργου ἐν ἔτει 1893 καὶ ἄλλαι πολλαί. Τόσον καλῶς κατενοήθη τὸ τοιοῦτον εἰς πολλὰ καντόνια, ὥστε αὐτὴ ἡ Κυβέρνησις ἐνθαρρύνει ἠθικῶς καὶ ὑλικῶς τοὺς δήμους ν' ἀκολουθήσωσι τὸ παράδειγμα αὐτό, διὰ τὰ τοιαῦτα δὲ βεβηθήματα χρησιμοποιεῖ τὸ δέκατον τῶν εἰσπραξέων τὸ περιερχόμενον εἰς τὰς Ὁμοσπόνδους Πολιτείας ἐκ τοῦ μονοπωλίου τοῦ οἴνουπνεύματος¹. Ἄλλὰ καὶ χωρὶς ν' ἀποδώσωμεν τόσον εὖρος εἰς τὸν θεσμόν αὐτὸν τῶν σχολικῶν ροφημάτων, ἀρκεῖ ν' ἀναλεχθῶμεν πόσοι μαθηταὶ δὲν προφυλάσσονται δι' αὐτοῦ ἐκ πανταεῶν νόσων, ἐξ ὧν εὐκόλως δύνανται νὰ προσβληθῶσι μετὰ πορείαν κοπιώδη ὑπὸ τὴν χιόνα ἢ τὴν βροχὴν καὶ δι' ὁδῶν σκολιῶν βυθίζοντες, φθάνοντες δὲ εἰς τὸ σχολεῖον κατὰκοποι, καθιδροί, μετὰ τὰ ἐνδύματα καὶ τὰ ὑποδήματα διαβροχὰ. Ἐλαβετέ ποτε τὴν περιέργειαν νὰ παρατηρήσῃτε τί κομίζουσιν ἐντὸς τοῦ σάκκου των ἢ τοῦ καλάθου των τὰ μικρὰ παιδιὰ καὶ τὰ κοράσια διὰ νὰ φάγωσι τὴν μεσημβρίαν; Σπανιώτατα εἶνε ἐρωδιασμένα μετὰ τροφήν κατάλληλον διὰ τὴν ἡλικίαν καὶ τὰς ἀνάγκας των. Τὰ συνήθη τρόφιμα εἶνε κηφῆς μετὰ γάλα, ἄρτος, φέται μετὰ βούτυρον ἢ μετὰ γλύκισμα, τυρός, γεώμηλα, καρύδια. Καὶ νὰ ἦσαν τοῦλάχιστον

¹ Ἡ Πολιτεία τῆς Βέρνης μετὰ τῶν ἄλλων ὑποχρεοῖ τοὺς δήμους νὰ παρέχωσι εἰς τὰ ἄπορα παιδιὰ τροφήν καὶ ἐνδύμασι. Ἡ φιλόανθρωπος δ' αὐτῆς μέριμνα ἤργισε νὰ διαδίδηται αἰσίως. Κατὰ τὸ 1894 ἡ ἐπὶ τῆς Παιδείας Ἐφορεία διένειμεν ἐπὶ τῷ σκοπῷ τοῦτω εἰς 70 δήμους ποσὸν ἐξ 7,700 φράγκων, προεργασμένων ἐκ τοῦ δεκάτου τῶν ἐκ τοῦ οἴνουπνεύματος εἰσπραξέων.

Ἐν Γενεύῃ, κατὰ τὸ αὐτὸ ἔτος, τέσσαρες ἐταιρεῖαι ἐχορηγήσαν ἐπὶ 92 ἡμέρας 24,342 μερίδας. Ποσὸν δὲ ἐκ φράγκων 359,15 ἐκ τοῦ αὐτοῦ κονδυλίου ληφθὲν ἐχορηγήθη χάριν τῆς τοιαύτης δαπάνης.

Ἐν Νευσατέλ τῇ ἐνεργείᾳ ἐταιρείας ἐγγωρίου πρὸς χορηγίαν τροφῆς ἐν ταῖς σχολείοις, σχεδὸν πάντα τὰ ἐσχολικὰ καὶ τὰ ὄρεινὰ σχολεῖα ἔχουσι τανῦν καὶ τὸ ἴδιον αὐτῶν μαγειρείων. Ὁ θεσμὸς δὲ τοῦ χορηγεῖν τὸ ρόφημα εἰς τοὺς μαθητὰς εἶνε ἐπίσης λίαν διαδομένος εἰς πάντα τὰ διαμερίσματα τοῦ εἰρημένου καντονίου.

χιστον αυτά εις ποσότητα επαρκή! Με αυτήν την τροφήν τὰ ταλαιπώρα μικρά πρέπει να εγκαρτερήσωσι μέχρις ἐσπέρας, μεθ' ἧς θὰ ἐπαυκαμψώσι διὰ τῆς αὐτῆς ὕδου, δι' ἧς μετέβησαν εἰς τὸ σχολεῖον. Ὡ! πόσον εὐπρόσδεκτα εἶνε τὰ πινάκια μετὰ τὸν θερμὸν καὶ ἀχνίζοντα ζυμὸν, ὅστις ὁμοῦ μετὰ τὴν σωματικὴν εὐεξίαν παρέχει εἰς τὰ προσφιλέα ἐκεῖνα παιδιὰ τὴν φαιδρότητα καὶ τὴν εὐθυμίαν καὶ τὴν διάθεσιν πρὸς τὴν μελέτην!

Τὸ αὐτὸ ρητέον καὶ περὶ τῆς διανομῆς τῶν ἐνδυμάτων καὶ τῶν ὑποδημάτων τῶν γενομένων εἰς πολλὰ μέρη, εἶον εἰς Βέρνην, Βασιλείαν, Νευσατέλ, (καὶ ἰδίως ἐν Λασώ δὲ Φόν), Ζυρίχην καὶ πρὸς αὐτῶν τῶν δῆμων, τῆ προτροπῇ τοῦ Κράτους. Δὲν πρέπει ν' ἀποκρύπτωμεν ὅτι ἡ ἑλλειψὶς εὐπρεπῶν ἐνδυμάτων ὑπῆρξεν ἀνεκάνθη ἡ μεγάλη ἐχθρὰ τῆς τακτικῆς εἰς τὰ σχολεῖα φοιτήσεως. Ἄλλ' ὅμως ἡ Πολιτεία, ἡ καταστήσασα τὴν τοιαύτην φοίτησιν ὑποχρεωτικὴν, δὲν παρεῖδε τὸ ζήτημα τοῦτο, τὸ τόσον σπουδαῖον διὰ τὴν ὑγείαν τῶν παιδίων. Ἀπ' ἐναντίας γενναίως προσέβλεψε περὶ τῶν ἀναγκῶν, ὅσαι ἐγένοντο αὐτῇ γνωσταί. Τοῦτο δὲ δὲν εἶνε μέτρον πρόσφορον, ὡς θὰ ἠδύνατό τις νὰ υποθέσῃ. Εἰς τῶν μᾶλλον περιέργων καὶ χρησίμων περὶ τὸ εἶδος τοῦτο θεσμῶν εἶνε ἀναμφιβόλως καὶ ὁ ἐν Βασιλείᾳ λεγόμενος Schultuch. Ἡ ἀπόφασις περὶ παροχῆς ἐνδυμασίας εἰς τοὺς μαθητὰς χρονολογεῖται ἀπὸ τοῦ συμβάντος τὴν 18 Ὀκτωβρίου 1356 φεβρουαίου σεισμοῦ, τοῦ καταστρέψαντος ἐξ ὀλοκλήρου σχεδὸν τὴν πόλιν τῆς Βασιλείας. Συνέστη τότε σύλλογος σκοπῶν τὴν προμήθειαν ἐνδυμάτων εἰς τὰ ἄπορα παιδιὰ, ὧν πολλὰ εἶχον ἀπορραπισθῆ ἕνεκα τῆς συμφορᾶς. Ὁ σύλλογος οὗτος διστηρήθη διὰ τῶν αἰώνων, καθ' ἕκαστον ἔτος δὲ, προσεγγιζούσης τῆς 18 Ὀκτωβρίου, ἀπευθύνει ἐπίκλησιν πρὸς τὸ κοινὸν διὰ τὴν ἀγορὰν τοῦ ἐριούχου τοῦ ἀναγκαιούτος πρὸς ἐνδυμασίαν τῶν εἰς τὰ σχολεῖα φοιτῶντων ἀπόρων παιδίων. Κατὰ τὸ 1895 τρισχίλιοι μαθηταὶ ἀμφοτέρων τῶν φύλων ἐνεδύθησαν διὰ τῆς φιλανθρωπικῆς προνοίας τοῦ Schultuch.

Τί δὲ ἄλλο πρέπει νὰ εἰπωμεν περὶ τῶν κατὰ τὰς διακοπὰς ἀποικίων, δι' ὧν παραλαμβάνονται ἐκ τῶν νοσηρῶν αὐτῶν κατοικημάτων ἑκατοντάδες παιδιῶν ἐπὶ πολλὰς ἐβδομάδας καθ' ἕκαστον ἔτος, εἰμὴ ὅτι εἰσὶν αὐτὰ μίξ τῶν ὠραιότερων καὶ εὐφρεστέρων ἐπινοιών τοῦ τελευταίου τετάρτου τοῦ αἰῶνός μας; Τῆ ἐνεργείᾳ τῆς Κοινωνηλοῦς Ἑλβετικῆς Ἐταιρείας καὶ ἄλλων φιλανθρωπικῶν συλλόγων, ἰδρύθησαν πολυάριθμα σωματεῖα, κυρίως ἐπὶ τῷ σκοπῷ τοῦ νὰ ἐξάγωσιν ἐκ τῶν πόλεων τὰ ἀσθενοῦς κράσεως παιδιὰ καὶ ἀποστέλλωσιν αὐτὰ εἰς ἐξοχικούς ἢ ὄρεινους

τόπους, ὅπως ἀναρρώσωσιν ὑπὸ τὸν ἥλιον καὶ τὸν καθυρόν ἀέρα καὶ χάρις εἰς δίκαιαν τροφῆς, ἧς τὸ γάλα εἶνε ἡ κυρίως βίασις. Ἐν Βασιλείᾳ, Ζυρίχῃ, Νευσατέλ ὑπάρχουσιν ἑταιρεῖαι ἀκμαίαι, αἵτινες παρέχουσιν ἐτησίως ἐκδουλεύσεις σημαντικὰς εἰς τοὺς μαθητὰς ἀμφοτέρων τῶν φύλων, καθυστεροῦντας λόγῳ ὑγείας καὶ ὕλικῶν μέσων ἀπέναντι τῶν συντρόφων τῶν¹.

[Ἐπεται τὸ τέλος]

ΤΟ ΗΘΙΚΟΝ ΚΥΡΟΣ

[Κατὰ τὸν Παῦλον Ζανέ]².

Καλοῦμεν κύρος νόμου τινὸς τὸ σύνολον τῶν ἀμοιβῶν καὶ τῶν ποινῶν τῶν προσκειμένων εἰς τὴν ἐκτέλεσιν ἢ τὴν παράβασιν τοῦ νόμου. Οἱ πολιτικοὶ νόμοι ἐν γένει ποιοῦνται μᾶλλον χρῆσιν τῶν τιμωριῶν ἢ τῶν ἀμοιβῶν· διότι αἱ ποιναὶ δυνατὸν νὰ φαίνωνται μέσον ἐπαρκὲς εἰς ἐκτέλεσιν τοῦ νόμου. Ἐν τῇ ἀγωγῇ, τούναντίον, αἱ προσταγαὶ ἢ αἱ νόμοι αἱ τεθειμένοι ὑπὸ τοῦ ἀνωτέρου χρῆζουσιν ἐπίσης τῶν τε ἀμοιβῶν καὶ τῶν ποινῶν.

¹ Ἐν Νευσατέλ ἡ ἑταιρεία τῶν κατὰ τὰς διακοπὰς ἀποικίων, μόλις πρὸ ὀλίγων ἐτῶν ἰδρυθεῖσα, κέντηται κεφάλαιον ἐκ φράγκων γρ. 58,929.20 (1895). Κατὰ τὸ 1895, 255 παιδιὰ ἀμφοτέρων τῶν φύλων εὐηργετήθησαν τῇ προνοίᾳ αὐτῆς. Ἡ ἐν Βασιλείᾳ ἑταιρεία κατέχει κεφάλαιον φράγκων 32,745.50 (1895)· 330 παιδιὰ ἐστάλησαν εἰς τὴν ἐξοχὴν κατὰ τὰς διακοπὰς τῆ φροντίδι αὐτῆς, εἰς πάντα ὃ ἐχορηγεῖτο καθ' ἡμέραν ἄρτος καὶ γάλα ἐπὶ τρεῖς συνεχεῖς ἐβδομάδας.

² Ἐν Βέρνη, κατὰ τὸ 1894, 268 παιδιὰ διεσπάρησαν εἰς διάφορα μέρη τοῦ καντονίου, γνωστὰ διὰ τὸ ὑγιεινὸν τῶν κλίμα· ἡ δὲ πόλις τῆς Ζυρίχης ἔπεμπε 420 ἐκ τῶν ἐν αὐτῇ παιδίων εἰς 9 σταθμούς, ὧν τρεῖς εἰς τὸ καντόνιον τῆς Ζυρίχης, εἰς εἰς τὸ καντόνιον τοῦ Σαιντ-Γκαλ καὶ πέντε εἰς τὸ καντόνιον τοῦ Ἀππονζελ· ἡ δὲ Λαυσάνη ἔπεμπε 50 κοράσια καὶ 50 ἄρρενα παιδιὰ εἰς τὸν σταθμὸν τοῦ Μονπρεβέρ, εἰς ὕψος 825 μέτρων ἀπὸ τῆς ἐπιφανείας τῆς θαλάσσης.

³ Μακρὰν μελέτην περὶ τοῦ κατὰ τὸ παρελθὸν ἔτος ἀποβιώσαντος διακεκριμένου συγγραφέως καὶ φιλοσόφου Παύλου Ζανέ ἐδημοσίευσεν ὁ καθηγητὴς κ. Α. Διομήδης Κυριακός, ἐξ ἧς ὅσοι τῶν ἀναγνωστῶν τῆς «Ἐθνικῆς Ἀγωγῆς» οὐδὲν ἐγένωσκον περὶ αὐτοῦ, ἱκανὰ ἤδη ἔμαθον περὶ τοῦ τῆς σχολῆς, εἰς ἣν ἀνήκει καὶ περὶ τῶν συγγραμμάτων, ἅτινα εἰς φῶς ἐξέδωκε, καὶ περὶ τῆς καθόλου ἀξίας αὐτοῦ ὡς φιλοσόφου καὶ συγγραφέως. Εὐφημον δὲ μνησάν αὐτοῦ ποιεῖται πλάγχου τῶν συγγραμμάτων τοῦ ὁ μακαρίτης Π. Βράβλιας, ἰδίως δὲ μνημονεύει μετὰ πολλῶν ἐπαίνων τὸ περὶ Τελικῶν αἰτίων σφῶν αὐτοῦ σύγγραμμα, ἐν ᾧ ὁ συγγραφεὺς δὲν παραδέχεται μὲν τὴν ἀρχὴν τῶν Τελικῶν αἰτίων ὡς καθολικὴν καὶ ἀναγκασίαν ὡς τὰς τῆς αἰτιότητος καὶ τῆς ταυτότητος, ὡς φησὺσιν ἄλλοι διακεκριμένοι φιλόσοφοι τῆς σχολῆς ταύτης, οἷοι ὁ Jouffroy, ὁ Ravaisson, καὶ ὡς ἐφ' ὧν καὶ αὐτὸς ὁ ἡμέτερος Βράβλιας, ἀλλ' ὅμως ἐπὶ τῶν θετικῶν ἐξαγομῶν τῶν φυσικῶν ἐπιστημῶν πρὸ

Ἄλλὰ τί ἐννοητέον διὰ τῶν ὄρων ἀμοιβῆς ἢ ποινῆς;

Ἡ ἀμοιβή εἶναι ἡ ἡδονή, ἣν ἀπέλαυσε τις κατὰ συνέπειαν ἀγαθῆς τιμῆς ἢ ἐναρέτου πράξεως διὰ τούτου μόνον τὸν λόγον ὅτι αὕτη εἶναι ἀγαθὴ ἢ ἐναρέτης.

Διακρίνοντας τὸ τίμιον ἀπὸ τοῦ ἡδέος καὶ τοῦ ὠρελίμου εἶδόμεν ὅτι ἡ πράξις, ἵνα εἶναι ἠθικῶς ἀγαθὴ, δεόν νὰ ἐπιτελεσθῆ ἐκ σεβασμοῦ πρὸς τὸν ἠθικὸν νόμον, μηδὲ μὴ λαμβανόμενης ὑπ' ὄψιν τῆς ὠφελείας ἢ τῆς ἡδονῆς. Ἄλλ' ἡ ἡδονὴ ἢ ἀποσπασθεῖσα ἀπὸ τῆς ἐναρέτου προσθέσεως δὲν εἶναι διὰ τούτο κακόν· ἐπικέρχεται δὲ αὕτη ὡς ἀμοιβή. Διότι εἶναι ἴδιον πάσης ἀμοιβῆς νὰ παρέχῃ ἡμῖν ἡδονὴν ἢ χαρὰν, ἐν ἄλλαις λέξεσι, νὰ συντελῆ εἰς τὴν ἡμετέραν εὐδαιμονίαν.

Κατ' αὐτὸν τὸν τρόπον δυνάμεθα νὰ διακρίνωμεν τὴν ἀμοιβὴν δύο ἐτέρων γεγονότων, ἅτινα ὁμοιάζουσι μὲν πρὸς ταύτην, εἶναι δὲ κατὰ πολὺ διάφορα αὐτῆς. Εἶναι δὲ ταῦτα ἡ χάρις καὶ ἡ μισθός.

Ἡ χάρις εἶναι ἡδονὴ ἢ πλεονέκτημα, ὅπερ λαμβάνει τις οὔτε ἄξιός αὐτοῦ γενόμενος οὔτε κερδῆσας αὐτό, ἀλλ' ὡς ἀπλοῦν δῶρον τῆς εὐνοίας τῶν ἄλλων. Οὕτω βασιλεὺς τις παρέχει χάριτας εἰς τοὺς αὐλικούς του, οἱ ἰσχυροὶ δικνέμουσι χάριτας. Οὕτω λέγουσι περὶ τῆς χάριτος ἢ εὐνοίας τῆς τύχης, ἧτις σχεδὸν δὲν ἐκλέγει τοὺς προνομιστοῦς αὐτῆς. Κνίτοι κατ' ἀρχὴν δὲν ὑπάρχει λόγος ὅπως ἐκλάβῃ τις τὴν λέξιν ἐπὶ κακῆς σημασίας, ἐπὶ τέλους ἐν τῇ συνηθείᾳ κατήνησε νὰ σημαίῃ οὐχὶ μόνον πλεονέκτημα, οὐδ' ἀξίαν ἐτύχησεν, ἀλλὰ καὶ πλεονέκτημα ἄδικον. οὐχὶ μόνον νόμιμον τινα προτίμησιν, ἧτις ἔχει τὸν λόγον αὐτῆς ἐν τῇ συμπαθείᾳ, ἀλλὰ καὶ ἐκλογὴν αὐθαίρετον κατὰ τὸ μᾶλλον ἢ ἥττον ἐναντίον τῆ δικαιοσύνης. Καὶ ὅτε ἀκόμη δὲν ἀποδίδεται εἰς αὐτὴν ἡ κακὴ αὕτη σημασία, ἡ χάρις ὡς δῶρον κεχαρισμένου θὰ διακρίνηται παντοτε τῆς ἀμοιβῆς, ἧτις, ἐκ τούναντίου, ὑπονοούμενος συνεπαίρει ἀνταπόδοσιν, ὅ ἐστι δῶρον δεθέν ἐἰς ἀμοιβὴν ἄλλου τινὸς πράγματος.

πάντων στηριζόμενος πανταχοῦ καταδεικνύει ὅτι ἡ τελεότης εἶναι νόμος τῆς φύσεως δι' ἀλανθῆστος ἐπαγωγῆς ἀνακαλυπτόμενος καὶ βεβαιούμενος, ὅτι τύχη δὲν διέπει τὸν κόσμον, ἀλλὰ Νόος, καὶ ὅτι οὐ μόνον ὑπάρχει σκοπὸς ἐν τῇ δημιουργίᾳ, ἀλλὰ καὶ ὅτι ὁ σκοπὸς οὗτος εἶναι τὸ ἀγαθόν. Σύντομον ἀνάγνωσιν τοῦ περιεχομένου τοῦ περὶ οὗ ὁ λόγος συγγραμματος ἐποίησάτο ἄλλοτε ἐν τῇ «Ἀναπλάσει» καὶ ὁ ἀξιότιμος κ. Ι. Σκαλισσοῦνης, θεωρεῖ δὲ καὶ οὗτος τὸ συγγραμμα τοῦτο ὡς ἐν τῶν ἀριστοουργημάτων τῆς φιλοσοφίας τῶν καθ' ἡμᾶς χρόνων, εἰς ὃ καὶ ἀποδίδει μετὰ καὶ ἄλλων προϊόντων τῆς πνευματικῆς τῶν Γάλλων σχολῆς τὴν ἐν Γαλλίᾳ μεταστροφὴν τοῦ δημοσίου πνεύματος πρὸς τὰς θερησκευτικὰς ιδέας καὶ πεποιθήσεις καὶ τὴν ἐν αὐτῇ ἐπίρρωσιν τοῦ θερησκευτικοῦ συναίσθηματος.

Σ. τ. Μ.

Ἐν τούτοις πᾶσα ἀνταπόδοσις δὲν εἶναι κατ' ἀνάγκην ἀμοιβή, καὶ ἐνταῦθα ὀφείλομεν νὰ ποιήσωμεν ἄλλην τινα διάκρισιν τῆς ἀμοιβῆς ἀπὸ τοῦ μισθοῦ. Ὁ μισθὸς εἶναι τὸ τίμημα, ὅπερ πληρώνομεν εἰς ἀμοιβὴν προσενηχθείσης ὑπηρεσίας. Ὁ μισθὸς στηρίζεται ἐπὶ τῆς ὠφελείας ἢ ἀμοιβῆς, τούναντίον, ἐπὶ τῆς δικαιοσύνης. Μικρὸν ἐνδιαφέρει τὸ αἷτιον τὸ περρομῶν ἀνθρώπων τινα ἵνα παράσχῃ ἡμῖν ὑπηρεσίαν· αὐτὴν ταύτην τὴν ὑπηρεσίαν καὶ οὐδὲν ἄλλο ἡμεῖς πληρώνομεν. Ἔτι δὲ μᾶλλον ἡ ιδέα τοῦ μισθοῦ ἀποκλείει τρόπον τινα πᾶν ἠθικὸν στοιχεῖον. Διότι ὁ παρσχὼν ἡμῖν ὑπηρεσίαν προθύμως καὶ ἐξ ἀρσιώσεως θὰ ἠρνεῖτο νὰ πληρωθῆ ἄντ' αὐτῆς διὰ μισθοῦ· καὶ ἀμοιβτικῶς ὁ πωλὼν ἡμῖν τὴν ἐργασίαν αὐτοῦ δὲν ἐννοεῖ ἵνα ἡ ἀμοιβή, ἣν ἡμεῖς τῷ δίδομεν ἄντ' αὐτῆς, εἶναι ἀμοιβή τῶν ἀγώνων αὐτοῦ, ἀλλὰ, τούναντίον, ἵνα οὗτος ἀπολάβῃ τὸ ἰσοδύναμον αὐτῆς εἰς χρήματα, τῆς ἀμοιβῆς ἀρσιώσεως ἀείποτε πλάτος τι, ὡς πᾶν ὅ,τι εἶναι ἠθικόν, ἐν ᾧ ὁ μισθὸς κανονίζεται κατὰ τὸν οικονομικὸν νόμον τῆς προσφοράς καὶ τῆς ζητήσεως. Ὁ Ἄδὰμ. Σμιθ εὐφυέστατα ὑπέδειξε τὴν διαφορὰν ταύτην ἐν τῇ περὶ τοῦ πλούτου τῶν ἐθνῶν πραγματείᾳ αὐτοῦ.

Ἀμοιβτικῶς θὰ ὀνομάσῃ τις τιμωρίαν πᾶσαν ποινὴν ἢ κατῆμα ἐπιβληθένον εἰς κακὴν τινα πράξιν διὰ τούτο μόνον ὅτι εἶναι κακὴ πράξις. Ἡ τιμωρία ἀντιτάσσεται εἰς τὴν ζημίαν ἢ τὴν βλάβην, τοῦτ' ἐστὶν εἰς τὸ κακόν, ὅπερ ἀδικῶς ἐπραξίμεν. Αἱ προσβολαὶ τῆς τύχης ἢ τῶν ἀνθρώπων δὲν εἶναι τιμωρίαι. Δύναται τις νὰ προσβληθῆ μηδὲ μὴ τιμωρούμενος διὰ τοῦτο. Κνίτοι δυνατὸν εἶπεν γενικῶς, ὅτι τὰ κακά, τὰ ὅποια προσβάλλουσι τοὺς ἀνθρώπους, εἶναι συχνάκις αἱ τιμωρίαι τῶν ἀμωρτημάτων αὐτῶν, ἐν τούτοις ὀφείλει νὰ μὴ ἐκλάβῃ τις τοῦτο κατὰ γράμμα· ἄλλως θὰ μετέβληεν εὐκολώτατα τοὺς δυστυχεῖς εἰς ἐνόχους.

Κνίτοι αἱ ἀμοιβῆ καὶ αἱ ποινῆ δύνανται νὰ ὦσι κατὰ δεύτερον λόγον μέσα δηγοῦντα εἰς τὸ ἀγαθὸν ἢ ἀποτρέποντα ἀπὸ τοῦ κακοῦ, δὲν δύναται ὅμως νὰ εἶναι αὕτη ἡ οὐσιώδης αὐτῶν ὑπηρεσία οὔτε ἡ ἀληθὴς αὐτῶν ιδέα. Ἀναμφισβότως οἱ ἄνθρωποι ἐν τῇ ἀσθενείᾳ αὐτῶν χρῆζουσι βεηθείας ἐν τῇ ἀναζητήσει τοῦ ἀγαθοῦ καὶ κατὰ τὸ μᾶλλον ἢ ἥττον καταναγκασμοῦ πρὸς ἀποφυγὴν τοῦ κακοῦ· ἐντεῦθεν ἐρχεται ἡ ἀνάγκη τοῦ νὰ παρκαίνωμεν αὐτοὺς διὰ τοῦ γρητρου ποθητοῦ τινος ἀγαθοῦ ἢ νάναστῆλλωμεν αὐτοὺς διὰ τῆς ἀπειλῆς φεθεροῦ τινος κακοῦ· ἀλλ' οὗτος εἶναι ὁ πρῶτος βελθμός καὶ τὸ πρῶτον ἀποτέλεσμα τῆς ἀμοιβῆς καὶ τῆς τιμωρίας· ἵνα δὲ ἀκριβολογήσωμεν, αἱ ἀμοιβῆ καὶ αἱ ποινῆ δὲν δύναται νὰ θεωρηθῶσιν ὡς μέσα χωρὶς νὰ προσβλητῆ τις τὴν καθρότητα τοῦ ἠθικοῦ νόμου.

Παρὰ τοῖς κτήνεσιν, ἅτινα οὔτε ἐλευθερίαν οὔτε λόγον ἔχουσιν, αἱ ἀμοιβῆ καὶ αἱ τιμωρίαι δὲν δύνανται νὰ ἰσχύωσιν εἰμὴ ὡς θῆλγητρα ἢ ἀπειλαί· παρὰ τοῖς παισίν, ἅτινα οὔτε τὴν ἐλευθερίαν ἔχουσιν εἰσέτι οὔτε τὸν λόγον, τὸ αὐτὸ ἔτι συμβαίνει· συχνάκις ἐπὶ τέλους τὸ αὐτὸ συμβαίνει παρὰ τοῖς ἀνθρώποις, ὧν πολλοὶ σχεδὸν δὲν ἔχουσι μείζονα λόγον ἢ τὰ παιδιὰ. Ἄλλὰ τὰ μέσα τῆς ἐνεργείας, ἅτινα πειθναγκάζουσι τὴν βούλησιν διὰ τῆς ἐλπίδος ἢ τοῦ φόβου, διὰ τῆς ἡδονῆς ἢ τῆς λύπης, ἀκύρωσ δύναται νὰ ὀνομασθῶσιν ἀμοιβῆ καὶ ποινῆ.

Καταστρέφει τις αὐτὴν τὴν οὐσίαν τοῦ ἠθικοῦ νόμου φανταζόμενος αὐτὸν ὡς νόμον ὑλικόν, ὅτινι δεόν νὰ ἐπακολουθῶσιν ὑποσχέσεις καὶ ἀπειλαί.

Τὸ αὐτὸ συμβαίνει ἀναμφισβότως περὶ τοῦ πολιτικοῦ νόμου. Νόμος, ὅστις δὲν θὰ εἶχεν ὑλικὸν κύρος, θὰ ἦτο νόμος ἀτελεσφόρητος. Ἐντολή, εἰς ἣν δὲν παρέπεται ἡ ἰσχύς τοῦ νὰ γείνη ἀκουστή, δὲν εἶναι πλέον προσταγή, εἶναι ἀπλή συμβουλή. Ἐὰν ὁ πολιτικὸς νόμος εὕρισκετο αἰφνης ἀπηλλαγμένον παντὸς κύρους, οὔτος θὰ ἀπέβληεν κατ' ἀνάγκην τὸν χαρακτήρα τοῦ ἐπιτακτικοῦ νόμου καὶ θὰ ἦτο πλέον καθυρῶς ἐνδεικτικὸς. Ὁ δικαστὴς θὰ ἐποίει γνωστὸν τοῖς πολίταις (εἴτινες οὔτε τὸν χρόνον οὔτε τὸ μέσον ἔχουσιν ἵνα ἐπιδοθῶσιν εἰς τὴν μελέτην ταύτην), ὅτι ὁ δεῖνα νόμος φανερῶς αὐτοῖς τὸ συνετώτατον καὶ δικαιοτάτον τῶν μέσων ὅπως κανονίσωσι τὰ δεῖνα συμφέροντα. Ἐὰν οἱ ἄνθρωποι ἦσαν φρόνιμοι, ἀναμφισβότως ἦσαν φρόνιμοι, δὲν θὰ εἶχον χρεῖαν τῶν νόμων καὶ αὐτοὶ οὔτοι πεφωτισμένοι ὑπὸ τῶν συμφερόντων καὶ τῆς συνειδήσεως αὐτῶν θὰ εὕρισκον ἐν ἐκάστη περιπτώσει τὴν τελεσφορωτάτην τῶν λύσεων. Δὲν ὑπάρχουσι λοιπὸν γενικοὶ νόμοι εἰμὴ διότι οἱ ἄνθρωποι δὲν εἶναι φρόνιμοι. Διότι αὐτοὶ ἐκείνοι, εἴτινες θέτουσι τὸν νόμον καὶ ὑποτίθενται ὅτι εἶναι ἱκανοὶ ν' ἀποκαλύψωσι τὸ ἀριστον ἀφηρημένως, θὰ εὕρεθῶσι κατὰ τὴν πράξιν ἐπίσης ἐν πειρασμῷ, ὡς οἱ ἄλλοι νὰ παραβιάσωσι τὸν νόμον. Ἐντεῦθεν ἔπεται ὅτι ὁ ἄνθρωπος πειραζόμενος ἀείποτε ὑπὸ τοῦ ἰδιαίτερου αὐτοῦ ἢ τοῦ νῦν συμφερόντος του, ὅπως παρβῆ τὸν νόμον, δεόν νὰ καταναγκασθῆ διὰ τινος ποινῆς, ἐνίοτε δὲ νὰ παρκαίνῃ διὰ τινος ἀμοιβῆς ὅπως ὑπακούσῃ εἰς αὐτόν¹.

Τοῦ κύρους δρισθέντος ὡς πρὸ μικροῦ ὠρίσασμεν αὐτό, δύναται τις νὰ ἐφαρμόσῃ τοιαύτην τινα ιδέα εἰς τὸν ἠθικὸν νόμον; Τούτο δύναται νὰ

¹ Καθ' ὅσον οἱ ἄνθρωποι φωτίζονται, πολλοὶ νόμοι μεταβιβάζουσι ἀπὸ τῆς καταστάσεως τῶν ἐντολῶν εἰς τὴν τῶν συμβουλῶν. Τὰ ἦθη ἀντικαθιστῶσι τὰς ποινὰς.

φανῆ ἀντιφατικὸν κατὰ πρώτην ὄψιν πρὸς τὸν ἐξετάζοντα τὴν ἰδιαίτεραν φύσιν τοῦ νόμου τούτου.

Ὁ ἠθικὸς νόμος ἔχει τὸν χαρακτήρα τοῦτον τοῦ ν' ἀπαιτῆ τὴν ἐκτέλεσιν αὐτοῦ «ἐκ σεβασμοῦ πρὸς αὐτὸν τούτον», καὶ τούτο εἶναι τὸ καλούμενον καθῆκον. Πᾶς ἄλλος λόγος τοῦ ἐπιτελεῖν τὸν νόμον ἐκτός τούτου εἶναι τρόπος τοῦ παραβιβῆναι τὸν νόμον. Ἐὰν ὁ νόμος ἐκτελεῖται ὑλικῶς, τούτο μικρὸν ἐνδιαφέρει καὶ δὴ καὶ ἧμιστὰ ἐνδιαφέρει ὑπὸ ἠθικὴν ἔποψιν. Δεόν νὰ ἐκτελεῖται κατὰ τὸ πνεῦμα αὐτοῦ, ὅ ἐστι κατὰ τὴν ἐνδόμυχον αὐτοῦ φύσιν, διότι οὗτος εἶναι ὁ νόμος. Ἡ ἠθικὴ πρόθεσις συνιστᾷ τὴν ἠθικότητα. Ὅθεν οὐδὲν κύρος δύναται νὰ βιάσῃ τὸ ἐνεργὸν αἷτιον εἰς τὴν ἠθικὴν πρόθεσιν καὶ φαίνεται τούναντίον ὅτι τούτο δύναται ν' ἀλλοιωσῇ αὐτόν. Διότι, ἐὰν ἐγὼ ἐκτελῶ τὸν νόμον μόνον διὰ τὴν ἀμοιβὴν καὶ τὰς παρμαρτούσας τῆ παραβίβῃς τιμωρίας, δὲν τὸν ἐκτελῶ πλέον δι' αὐτὸν τούτον. Ἐὰν, ἐκ τούναντίου, ἐγὼ ὀφείλω νὰ τὸν ἐκτελέσω δι' αὐτὸν τούτον, εἶναι ἀνωφελὲς καὶ δὴ καὶ ἐπικίνδυνον νὰ προσθέσω ἕτερον αἷτιον ἐκείνου πρὸς παραγραφήν τοῦ νόμου. Κύρος τι ἄρα εἶναι ὠφέλιμον, μόνον ὅταν πρόκειται ν' ἀναγκάσῃ τις τινα νὰ ἐκτελέσῃ ὑλικῶς τὸν νόμον· διότι ἐνταῦθα, τοῦθ' ὅπερ ἐνδιαφέρει, δὲν εἶναι τὸ αἷτιον, εἶναι τὸ ἀποτέλεσμα. Ἐκεῖ δὲ, τούναντίον, ὅπου τὸ αἷτιον δεόν νὰ ἐνεργήσῃ, τὸ προσθέτειν ἕτερον εἰς ἐκεῖνο, ὅπως καταστήσῃ τις αὐτὸ τελεσφόρον, εἶναι ἀντίρροπος εἰς τοὺς ὄρους.

Εἶναι λοιπὸν παχυλὸς τρόπος τὸ φανταζέσθαι τὸ ἠθικὸν κύρος καὶ συλλαμβάνειν αὐτὸ κατὰ τὸ πρότυπον τῶν νομικῶν κυρώσεων, ὡς ἀπαντῶμεν ἐν τῇ πείρᾳ τοῦ ἀστικοῦ καὶ πολιτικοῦ ἡμῶν βίου. Ἡ ἔποψις αὕτη εἶναι συνέπεια συστήματος, ὅπερ φανταζέται τὸν ἠθικὸν κόσμον ὡς τὸν πολιτικὸν ὑποκείμενον εἰς κανόνας καὶ ἀπαγορεύσεις πηγαζούσας ἐκ τινος ὑπερτάτης καὶ ἀπολύτου ἐξουσίας. Εἶναι ἡ ιδέα τῆς βίβης λελεπτυσμένης. Ὅχι εἴπη τις ὅτι ἄνευ ἀμοιβῶν καὶ ποινῶν ὁ νόμος θὰ εἶναι ἀτελεσφόρητος. Ἀπαντῶμεν· θὰ εἶναι ὅ,τι θὰ εἶναι· ἀλλ' ἐὰν, ἵνα καταστήσῃτε αὐτὸν τελεσφόρον, καταστρέφῃτε τὴν οὐσίαν αὐτοῦ, καθιστᾶτε αὐτὸν ἔτι μᾶλλον ἀτελεσφόρητον· διότι τὸν καθιστᾶτε μηδὲν.

Ταῦτα λέγοντες ἐννοοῦμεν ἄρα γε ὅτι δεόν ν' ἀρνηθῶμεν τὸ κύρος τοῦ ἠθικοῦ νόμου; Οὐχί, ἀναμφισβότως, ἀλλ' ὀφείλομεν νὰ φαντασθῶμεν αὐτὸ ἄλλως καὶ νὰ μὴ συγγέωμεν τὸ νομικὸν κύρος πρὸς τὸ κύρος τὸ καθ' αὐτὸ ἠθικόν.

Ἡ φυσικὴ πίστις τῶν ἀνθρώπων εἰς ἠθικὸν τι κύρος βραδύεται ἐπὶ τῆς γνώσεως τῆς δικαιοσύνης καὶ ἰδίᾳ τοῦ εἶδους τούτου τῆς δικαιοσύνης, ἧτις καλεῖται διανεμητικὴ. Ὁ ἀκριβέστατος

τύπος τῆς δικαιοσύνης ὁ θεὸς περὶ τῶν ἀρχαίων εἶναι ὁ ἐξῆς *sumus cuique* (ἐκάστῳ τὰ ἴδια). Οὐχὶ ὅπως ἐκτελεῖται ὁ νόμος δεόν νὰ ὑπάρχωσιν ἐν τῇ ἠθικῇ ἀμοιβὴ καὶ ποινά, ἀλλὰ διότι ἐξετελέσθη ἡ παρεβασθῆ. Βεβαιῶς ὁ ἄνθρωπος, ὅστις πράττει τὸ ἀγαθόν, δὲν ὀφείλει νὰ σκοπῇ εἰς τὴν ἰδίαν αὐτοῦ εὐδαιμονίαν, ἀλλ' ἡ δικαιοσύνη, καὶ ἐννοοῦμεν διὰ ταύτης πρόνοιαν δικαίαν, δεόν νὰ σκοπῇ εἰς τοῦτο χάριν αὐτοῦ. Ἀνόητον θὰ ἦτο, ἐὰν ὁ ἄνθρωπος ὑπερεῦθε μὲν ὑπὸ τοῦ ἠθικοῦ νόμου εἰς τὴν πραγμάτωσιν τῆς δικαιοσύνης, οὐδεμίαν δὲ δικαιοσύνην ὑπῆρχε σχετικῶς πρὸς αὐτόν. Θὰ ὤφειλεν ἐκάστῳ κατὰ τὴν ἀξίαν αὐτοῦ, οὐδὲν δὲ θὰ ὤφειλετο αὐτῷ κατὰ τὴν ἀξίαν αὐτοῦ! Τοῦτο εἶναι ἀντιφατικόν· οὕτως ἡ μὲν συνειδήσις θέλει ὅπως ἀποσπάσωμεν τὴν δίκαιον ἡμῶν ἀπὸ τῆς σκέψεως τῆς εὐδαιμονίας, ἡ δὲ δικαιοσύνη ἀπαιτεῖ ἵνα ἡ εὐδαιμονία ἢ ἀναπόσπαστος ἀπὸ τῆς ἀρετῆς. Τοιαύτη εἶναι ἡ ἀληθὴς ἀρχὴ τῆς ἀμοιβῆς. Αὕτη προέρεται ἐκ τῆς δικαιοσύνης καὶ οὐχὶ ἐκ τῆς ὠφελείας.

Διὰ τὸν αὐτὸν λόγον ἡ τιμωρία ἐν τῇ ἀληθείᾳ αὐτῆς ἐννοεῖται δεόν νὰ μὴ εἶναι μόνον ἀπειλὴ ἀσφαλιζούσα τὴν ἐκτέλεσιν τοῦ νόμου, ἀλλ' ἐπαπειλώσις ἢ ἐξελίξις, ἧτις νὰ διορθῇ τὴν παρεβασθῆ αὐτοῦ. Ἡ τάξις, ἣν διετάραξεν ἀποστᾶσις τις θείας, ἀποκαθίσταται διὰ τοῦ παθήματος, ὅπερ εἶναι ἡ συνέπεια τοῦ διαπραχθέντος ἀμαρτήματος. Κατ' ἄλλην ἐννοίαν δυνατὰί τινες νὰ εἴπωμεν μετὰ τοῦ Πλάτωνος, ὅτι ἡ τιμωρία εἶναι τὸ φάρμακον τοῦ πλημμελήματος. Τῷ ὄντι, τῆς ἀδικίας καὶ τῆς κακίας οὐσῶν εἰσνεύει νοσημάτων τῆς ψυχῆς, βεβαιῶν εἶναι ὅτι τὸ παθῆμα εἶναι τὸ φάρμακον αὐτῶν, ἀλλ' ἐπὶ τῷ ὄντι τὸ παθῆμα τοῦτο νὰ γίνηται δεκτὸν ὡς τιμωρία. Οὕτως ἡ λύπη ἔχει δύναμιν καθαρτικὴν καὶ ὅτι ἀντὶ νὰ θεωρηθῆ ὡς κακόν, δύναται νὰ ὀνομασθῇ ἀγαθόν.

Ἐτέρα σύγχυσις ἰδεῶν, ἣν ὀφείλομεν ἐπίσης νὰ ποσὺγωμεν καὶ ἧτις εἶναι λίαν διχασμένη μεταξὺ τῶν ἀνθρώπων, εἶναι ἐκείνη, ἧτις συνίσταται εἰς τὸ νὰ ἐκλαυβῆται τις ὡς ἀγαθὸν αὐτὴν ταύτην τὴν ἀμοιβὴν καὶ ὡς κακόν τὴν τιμωρίαν. Τῶν δύο τούτων ἰδεῶν οὐσῶν ἀέποτε ὄντως συνηνωμένων, εἶναι σύμφωνον πρὸς τοὺς νόμους τῆς συζευξείας τῶν ἰδεῶν ἐνισχυμένων ἄλλως τε ὑπὸ τῶν φυσικῶν ὁρμῶν τῆς ἀνθρωπίνης καρδίας νὰ κλιῶμεν ἀγαθὸν ἢ κακόν, ὅτι δὲν εἶναι εἰμὴ τὸ ἀποτέλεσμα τοῦ ἀγαθοῦ καὶ τοῦ κακοῦ. Οὕτω τὸ παιδίον πιστεύει ὅτι τὸ ἀγαθὸν αὐτοῦ εἶναι νὰ πλοκωθῆ βραβεῖα καὶ νὰ ποσὺγῆ τὰς ποινάς. Οὕτως οἱ ἄνθρωποι εἶναι μᾶλλον ἀγέρωγοι διὰ τοὺς τίτους καὶ τὰς τιμὰς ἢ διὰ τὴν ἀληθινὴν ἀξίαν, δι' ἧς ἀπέκτησαν ταῦτα. Οὕτω δὲ φεβύονται οὗτοι τὴν φυλακὴν

μᾶλλον ἢ τὸ ἐγκλημα καὶ τὴν κατασχύνην μᾶλλον ἢ τὴν κακίαν. Διὸ χρῆζομεν μεγίστου θάρρους ὅπως ὑπομείνωμεν γενναίως τὴν ἀδικον τιμωρίαν καὶ ἵνα εἴπωμεν ὡς ὁ ἦρος τῆς τραγωδίας

«Τὸ ἔγλημα ποιεῖ τὴν κατασχύνην καὶ οὐχὶ ἡ λαμητόμος».

Πρὸ μικροῦ ἐξηγήσαμεν τὴν φύσιν τοῦ κύρους ἐν γένει, ἅς διακρίνωμεν τώρα τὰ διάφορα εἶδη τοῦ κύρους.

Διακρίνομεν τέσσαρα εἶδη κύρους.

α') Τὸ φυσικὸν κύρος· β') τὸ νομικὸν κύρος· γ') τὸ κύρος τῆς δημοσίας γνώμης· δ') τὸ ἔσω-τερικὸν κύρος.

α') Τὸ φυσικὸν κύρος εἶναι ἐκεῖνο, ὅπερ στηρίζεται ἐπὶ τῶν φυσικῶν συνεπειῶν τῶν πράξεων ἡμῶν. Φυσικὸν εἶναι ἵνα ἡ ἐγκράτεια διατηρῆ καὶ ἀποκαθιστᾶ τὴν ὑγίαν, ἡ δὲ ἀκράτεια ἢ ἡ αἰτία τῆς νόσου. Φυσικὸν εἶναι ἵνα ἡ ἐργασία ἐπάγῃ τὴν εὐμάρειαν τῶν τοῦ βίου, ἵνα ἡ ὀκνηρία ἢ πηγὴ ἀθλιότητος καὶ πτωχείας. Εἶναι φυσικὸν ἵνα ἡ χρηστότης ἐμπεδοῖ τὴν ἀσφάλειαν, τὴν πίστιν καὶ ἀγαθὴν ὑπόληψιν, ἵνα τὸ θάρρος ἀπομακρύνῃ τὴν περίπτωσιν τοῦ θανάτου, ἵνα ἡ ὑπομονὴ καθιστᾶ τὸν βίον μᾶλλον ἀνεκτόν, ἵνα ἡ εὐνοία προσελκύῃ τὴν εὐνοίαν, ἵνα ἡ πονηρία ἀπομακρύνῃ τοὺς ἀνθρώπους ἀπ' ἡμῶν, ἵνα ἡ ἐπιτοκία καθιστᾶ αὐτοὺς δυσπίστους κλ. Ταῦτα τὰ γεγονότα συχνάκις ἐπαληθεύονται ὑπὸ τῆς πρακτικῆς ἐπὶ τῶν τιμῶν πρὸς τὸ ὠφελίμον.

β') Τὸ νομικὸν κύρος εἶναι πρὸ πάντων ποινικὸν κύρος. Τοῦτο σύγκειται ἐκ τιμωριῶν, ἅς ὁ νόμος ὄρισεν κατὰ τῶν ἐνόχων. Ὑπάρχουσιν ἐν γένει ὀλίγα ἀμοιβὰ ὄρισμένα ὑπὸ τοῦ νόμου, δύναται δ' αὐτὰ νὰ νάναχθῶσιν εἰς τὴν καλούμενην ἀγαθὴν ὑπόληψιν τῶν ἀνθρώπων.

γ') Τὸ νέον τοῦτο κύρος συνίσταται εἰς τὴν γνώμην, τὴν ὁποίαν οἱ ἄλλοι ἄνθρωποι φέρουσι περὶ τῶν ἡμετέρων πράξεων καὶ περὶ τοῦ ἡμετέρου χαρακτήρος. Εἶδομεν ὅτι ἐν τῇ φύσει τῶν ἀγαθῶν πράξεων ἐγκρατεια νὰ ἐμπνέωσιν αὐτὰ τὴν ἀγαθὴν ὑπόληψιν, καὶ τῶν κακῶν πράξεων τὴν μωρὴν καὶ τὴν περιφρόνησιν. Ὁ τίμιος ἄνθρωπος ἀπολαύει ἐν γένει τῆς τιμῆς καὶ τῆς δημοσίας εὐδοκίμησης. Ὁ ἀτίμος, ἐπὶ δὲ καὶ ἐκεῖνος, δὲν οἱ νόμοι δὲν προσβῆλθουσιν, ἀπολαμβάνει κακὴν ὑπόληψιν, ἀποστραφὴν καὶ περιφρόνησιν κλ.

δ') Ἐπὶ τέλους κύρος ἀκριβέστατον καὶ βεβαιότατον εἶναι τὸ προσερχόμενον ἐξ αὐτῆς τῆς συνειδήσεως καὶ τοῦ ἠθικοῦ συναισθήματος. Ἐνταῦθα παραπέμπομεν εἰς ὅσα ἄλλοτε περὶ τούτου ἐδημοσιεύσαμεν.

Αἱ διαφοραὶ αὐτὰς κυρώσεις εἶναι ἐπαρκεῖς ὅπως ἐκαστοὶ ἐκαστοὶ τὸ περὶ δικαιοσύνης ὁρμέ-

φυτον ἡμῶν; Εὐκολον εἶναι νὰ ποσὺξωμεν ὅτι δὲν εἶναι τοιαῦτα.

Κατ' ἀρχὴν ἡ εὐδαιμονία καὶ τὸ ἀγαθὸν ὄφειλεν νὰ εἶναι κατ' εὐθὺν λόγον ἐκάτερον πρὸς τὸ ἕτερον· ἀλλὰ δὲν ἔχουσιν οὕτως ἐν τῷ ἀνθρωπίνῳ βίῳ. Πῶς εἶναι τὰ στοιχεῖα τῆς εὐδαιμονίας εἰς τὸν ἄνθρωπον; Τῷ ὄντι δύναται τις νὰ νάναγῃ εἰς δύο τάξεις τὰς ἡδονὰς καὶ τὰς λύπας τὰς θεωρουμένας ὡς κυρώσεις τοῦ ἠθικοῦ νόμου· α') Ἐκεῖναι, αἱ ὁποῖαι οὐδεμίαν σχέσιν ἔχουσιν, οὐδένα σύνδεσμον πρὸς τὸ ἠθικὸν ἀγαθόν, ὃ εἶστιν αἱ ἐξερτώμεναι ἐκ τῆς φύσεως τοῦ ἀνθρώπου ὡς αἰσθητικῆς καὶ νοήμονος ὄντος, οὐχὶ δὲ ὡς ἠθικοῦ, ἐπὶ παραδείγματος, αἱ ἡδοναί, τὰς ὁποίας παρέχουσιν ἡμῖν τὰ πλοῦτη, ἐκεῖναι, αἵτινες ὀφείλονται εἰς μεγάλην γραμμολογικὴν ἢ πολιτικὴν δόξαν. β') Αἱ ἡδοναί αἱ ἔχουσαι ἄμεσον σχέσιν πρὸς τὸ ἠθικὸν ἀγαθόν, ἐπὶ παραδείγματος, αἱ ἡδοναί τῆς ἀγαθῆς φήμης καὶ ὑπολήψεως καὶ αἱ ἔσωτερικαὶ ἐκεῖναι καὶ μᾶλλον ἀπόρητοι ἡδοναί, τὰς ὁποίας οὐδεὶς δύναται ν' ἀφαιρήσῃ ἀπὸ τίνος καὶ αἵτινες ἐν τῷ βίῳ τῆς συνειδήσεως ἀνισταθμίζουσιν ἐνίοτε τὰς μεγάλας θλίψεις, εἰς τὰς ὁποίας ἡ ἀρετὴ εἶναι καταδικασμένη. Τὰ παθήματα ἐπίσης εἶναι δύο εἰδῶν· α') Ἐκεῖνα, αἵτινα δύναται νὰ προέλθωσιν ἐκ τῆς σωματικῆς καταστάσεως ἢ ἐκ τῶν κρίσεων καὶ δυσἀρέστων θέσεων, εἰς ἅς ὁ ἄνθρωπος συχνάκις περιπίπτει. β') Ἐκεῖνα, αἵτινα καλοῦνται ἐλεγχεῖ τῆς συνειδήσεως, αἵτινες ἐπακολουθοῦσιν ἀναποφεύκτως εἰς τὴν παρεβασθῆ τοῦ ἠθικοῦ νόμου. Ἐὰν τὰ δύο ταῦτα εἶδη τῶν ἡδονῶν καὶ τῶν λυπῶν ἐπιμελῶς διακρίνη τις, εὐκολον εἶναι ν' ἀποδείξωμεν ὅτι τὸ ἀγαθὸν καὶ ἡ εὐδαιμονία δὲν εὐρίσκονται ἐν ἀρμονίᾳ κατὰ τὸν περὶ τὰ βίον. Τῷ ὄντι, αἱ ἡδοναί ἢ αἱ λύπαι τοῦ πρώτου εἶδους διανέμονται κατ' ἐπίφρασιν μὲν ἰδιογνωμόνας, κατ' ἀλήθειαν δὲ κατὰ νόμους ἀναγκαίους οὐδεμίαν ἔχοντες σχέσιν πρὸς τὴν ἠθικὴν ἀξίαν. Ὁρίσθη, ἐπὶ παραδείγματος, ὅτι ἄνθρωπος, οὕτινος τὸ σῶμα θὰ ἦτο ὑγιές, θὰ ἀπέλαυε τῶν πλεονεκτικῶν καὶ τῶν ἡδονῶν τῆς ὑγείας, ὅτι ἄνθρωπος φιλασθένου κράσεως θὰ ἐξετίθετο εἰς παντὸς εἶδους δεινά, ὅτι ἄνθρωπος ἰκκνός καὶ συνετός, ὅστις θὰ ἐνησχολεῖτο εἰς τὰς ἐμπορικὰς τοῦ ὑποθέσεις, θὰ ἐκέρδαινε πλοῦτον καὶ θὰ ἀπελάμβανε πάσας τὰς τέρψεις, ὧν ὁ πλοῦτος εἶναι τὸ μέσον. Ὅθεν, ἐπειδὴ πᾶσαι αὐτὰ αἱ ἡδοναί εἶναι πραγματικαὶ καὶ διανέμονται κατὰ νόμους, οἱ ὁποῖοι δὲν εἶναι οἱ ἠθικοὶ νόμοι, προκύπτει ἐντεῦθεν φυσικῶς ἀνισότης τις καὶ δυσαναλογία, ἀναγκαῖα μεταξὺ τῆς ἠθικῆς ἀξίας καὶ τῆς εὐδαιμονίας. Εἶναι γεγονός γινώσκον ὅτι ἡ ἀρετὴ δὲν εἶναι αἰγίς ἐπαρκῆς ὅπως προστατεύσῃ ἡμᾶς κατὰ τῶν πληγῶν τῆς ἐναντιότητος τῆς τύχης καὶ ὅτι ἡ ἀνηθικότης δὲν

καταδικάζει ἡμᾶς πάντοτε κατ' ἀνάγκην εἰς τὴν ἀθλιότητα καὶ τὴν δυστυχίαν. Εἶναι φανερόν ὅτι ἄνθρωπος διεσθαρμένος καὶ μοχθηρὸς δύναται νὰ γεννηθῇ μετὰ πάντων τῶν πλεονεκτικῶν τῆς εὐφύας, τῆς εὐτυχίας, τῆς ὑγείας· ἄνθρωπος δὲ τίμιος δύναται νὰ γεννηθῇ ἀπόκληρος πάντων τούτων. Δὲν ὑπάρχει ἐνταῦθα οὔτε ἀδικία οὔτε τύχη· ἀλλὰ τοῦτο ἀποδεικνύει ὅτι ἡ ἀρμονία τοῦ ἠθικοῦ ἀγαθοῦ καὶ τῆς εὐδαιμονίας δὲν ἐπεφυλάχθη ἐν τῇ γῆ ταύτῃ. Περὶ δὲ τῶν ἡδονῶν καὶ τῶν λυπῶν τῆς συνειδήσεως εἶναι φανερόν ὅτι αὐτὰ δὲν εἶναι ἐπαρκεῖς ὅπως σώσωσι τὴν δικαιοσύνην τῆς θείας προνοίας· τῷ ὄντι, πληθὺς ἡδονῶν εἶδους τινὸς δύναται ν' ἀπορροφήσῃ τὸσφ τὴν ἰκκνότητα τοῦ αἰσθάνεσθαι ἀτόμου τινός, νὰ τὸ θορυβήσῃ εἰς τοιοῦτον βαθμόν, νὰ τὸ καταλάβῃ τὸσφ ἐντελῶς, ὥστε νὰ μὴ ἔχη ἀνάγκην ἐπὶ τέλους εἰμὴ μικροῦ ἀγῶνος ὅπως ἀποδιώξῃ τὴν δυσἀρέστον ἐντύπωσιν τοῦ ἐλέγχου τῆς συνειδήσεως· καὶ δεόν νὰ εἴπωμεν ὡσαύτως, ἂν καὶ τοῦτο εἶναι ἐτι λυπηρότερον, συμβαίνει ἐνίοτε ἡ ἀδυσώπητος μανία τῆς δυστυχίας νὰ ἐπαμβλύνῃ ἐν τινι ἐναρέτῳ ψυχῇ τὴν ἡδονὴν ἢ τὴν ἀρετὴν, καὶ οἱ ἀλγεινοὶ ἀγῶνες, δι' ὧν αὕτη βραβεύεται, ἐν τέλει, δύναται νὰ ἐξκλείψωσιν εἰς ἄνθρωπον κεκμηκότα ἐν τῷ σταδίῳ τοῦ βίου τὰς γαληνίας καὶ γλυκαίους ἀπολαύσεις, ἅς αὕτη παρέχει. Ἐὰν τοιαύτη εἶναι ἡ δυσαναλογία καὶ ἡ διαφωνία τῶν ἔσωτερικῶν ἡδονῶν καὶ τῶν λυπῶν πρὸς τὴν ἠθικὴν ἀξίαν ἐκεῖνου, ὅστις δοκιμάζει ταύτας, ἡλικία θὰ εἶναι αὕτη προκειμένου περὶ τοῦ ὅπως ἐξωτερικῶν ἡδονῶν καὶ τῶν λυπῶν συνίσταται εἰς τὰς ἀμοιβὰς καὶ τιμωρίας ἐκεῖνας, ἅς διανέμει ἡ ἀνισότης δικαιοσύνης τῶν ἀνθρώπων! Δὲν λαλῶ μόνον περὶ τῶν νομικῶν ποινῶν· εἰξυρόμεν ὅτι αὐτὰ ἐνίοτε πίπτουσιν ἐπὶ τὸν ἀθῶν, ὅτι συχνάκις αὐτὰ φείδονται τοῦ ἐνόχου, ὅτι σχεδὸν πάντοτε αὐτὰ εἶναι δυσανάλογοι, τοῦ νόμου τιμωροῦντος τὸ ἐγκλημα καὶ μηδενῶς ἐπιζητούντος ἵνα δι' ἀκριβεστάτου τρόπου προσδιορισθῇ ἡ ἠθικὴ ἀξία τῆς πράξεως. Ἀλλὰ λαλῶ ὡσαύτως περὶ τῶν ποινῶν καὶ τῶν ἀμοιβῶν τῆς ἀγαθῆς δημοσίας γνώμης καὶ ὑπολήψεως ἢ τῆς περιφρονησεως. Εἶναι αὐτὰ πάντοτε ἐν ἀκριβείᾳ ἀναλογία πρὸς τὴν ἀξίαν; Ταῦτα δύναται νὰ εἴπωσιν οἱ ζήσαντες ἐν τῷ κόσμῳ καὶ γινόμενοι δικασταὶ αὐτοῦ. Ἐκ πασῶν τούτων τῶν παρατηρήσεων, τὰς ὁποίας μόνον προσχεδιάζω καὶ τὰς ὁποίας θὰ ἦτο δυνατόν νὰ ἐπεκτείνω, νὰ ἐμβιβθῶ εἰς αὐτάς, νὰ ἐπαληθεύσω, προκύπτει ὅτι ὁ νόμος τῆς ἀρμονίας μεταξὺ τοῦ ἀγαθοῦ καὶ τῆς εὐδαιμονίας δὲν εἶναι τοῦ κόσμου τούτου, ὅτι ὑπάρχει πάντοτε διαφωνία ἢ τοῦλάχιστον δυσαναλογία μεταξὺ τῆς ἠθικῆς ἀξίας καὶ τῶν ἡδονῶν τῆς αἰσθητικότητος. Τοῦτο εἶναι νέον βῆμα, ὅπερ

έποιήσαμεν πρὸς τὰ πρόσω. Ἐντεῦθεν προκύπτει ἡ ἀνάγκη ἀνωτέρου κύρους περὶ οὗ θὰ πραγματευθῶμεν ἄλλοτε.

Ἐν Κερκύρα.

ΣΟΚΡΑΤΗΣ ΠΕΤΣΑΛΗΣ

ΚΑΛΟΚΑΙΡΙΝΗ ΠΟΡΕΙΑ

[Στρατιωτικὸν διήγημα ἐκ τῶν τοῦ Δὲ Ἀμίση κατὰ μεταφράσιν Χ. Ἀννίνου].

Ἦτο μία ὥραξια ἡμέρα τοῦ Αὐγούστου, χωρὶς κανέν συννεφον εἰς τὸν οὐρανὸν καὶ χωρὶς τὸν παρμικρὸν ἀέρα.

Ὁ δρόμος εἰς τὸν ὁποῖον ἐβάρδιζε τὸ σύνταγμα ἦτο πλατύς, εὐθύς καὶ μακρὺς· δὲν ἐφάνετο καθόλου ἡ ἄκρη του, ἦτο σκετασμένος μὲ σκόνην πολὺ λεπτήν, ἡ ὁποία ἐσηκώνετο ὡσάν συννεφον καὶ ἐμβοῖε μέσα εἰς τὰ μάτια, εἰς τὸ στόμα, ἀποκάτω ἀπὸ τὰ βροῦχα καὶ ἀσπρίζε γένεια καὶ μαλλιά.

Δεξιά καὶ ἀριστερὰ τοῦ δρόμου οὔτε ἐν δένδρον ὑπῆρχεν, οὔτε ἐν κλαδί, οὔτε μία σπιθαμὴ σκιάς, οὔτε μία σταλαγματιὰ νεροῦ. Ἡ παιδιάς ἦτο ξηρὰ, γυμνή, ἐρημικὴ καὶ τὰ ὀλίγα σπίτια, τὰ ὁποῖα ἦσαν διεσκορπισμένα ἐπάνω τῆς ἐδῶ κ' ἐκεῖ, ἐφάνιοντο καὶ αὐτὰ ἀκκοτόκητα.

Δὲν ἤμποροῦσε νὰ σταματήσῃ κανεὶς τὸ βλέμμα οὔτε εἰς τὸν δρόμον, οὔτε εἰς τοὺς τοίχους, οὔτε εἰς τὰ χωράφια, τὸσον πολὺ ἐλαμπεν ὁ ἥλιος. Ἐπεριπατοῦσαν εἰς ἄνδρες μὲ τὸ κεφάλι γυρτὸν καὶ μὲ τὰ μάτια μισοκλεισμένα.

Τέλος πάντων ἦτο μία πολλὴ ὥραξια ἡμέρα Αὐγούστου καὶ πολὺ ἄσχημος ἡμέρα πορείας.

Ἦτο μία ὥρα καὶ περισσότερον ὅπου ἐβάρδιζε τὸ σύνταγμα. Μὲ ὄλην ἐκείνην τὴν σκόνην καὶ τὴν πνιγηρὰν ζέστην, εἰ στρατιώται ἦσαν ἀκόμη ζωηροὶ καὶ φειδωροί, ὅπως τὴν πρώτην στιγμὴν ὅπου ἐξεκίνησαν. Δύο σειρὰ ἐβάρδιζον δεξιά καὶ δύο ἀριστερὰ τοῦ δρόμου καὶ ἀπὸ τὸ ἐν μέρος ἦτο ἀδιάκοπος ἡ ἀνταλλαγὴ καὶ τὸ διασταύρωμα ἀπὸ εὐφυῆς, ἀπὸ ἐξυπνα λόγια καὶ ἀπὸ χιλιῆς δύο φωνάς, χαροπὰς καὶ παρὰδρόξους· καὶ κἀπου κἀπου ἤκούετο κανεὶς χονδρὸς γέλως καὶ κανέν θορυβῶδες χειροκρότημα, εἴπειτα ἀπὸ τὰ ὁποῖα πάντοτε ἀντῆχει τὸ πρόσταγμα :

— Εἰς τὰς θέσεις σας! . . Ἐν τάξει! . .

Καὶ διὰ μίαν στιγμὴν ἐγένετο ἡσυχία καὶ σιωπὴ.

Τρεῖς ἢ τέσσαρες ἢ πέντε φωναὶ μαζὶ κἀπου κἀπου ἤρχιζαν νὰ τραγουδοῦν ἐδῶ μὲν κανέν εὐθυμὸν τραγουδάκι, ἐκεῖ πέρα δὲ κανένα παθητικὸν τραγοῦδι καὶ παρκατῶ κανέν ἄγρια πλεμικόν. Ἄλλοι ἤρχιζαν νὰ τραγουδοῦν, ἄλλοι ἐπαυον, ἄλλοι ἐξανάρχιζαν καὶ χιλιὰ φωναὶ,

μὲ κάθε εἶδους προφορὰν ἠκούοντο ἀνακατωμένα μαζὶ ἢ ἡ μία κατόπιν τῆς ἄλλης.

Ἡ πορεία ἐξηκολούθει τακτικὴ καὶ μὲ ἀκρίβειαν, σύμφωνα κατὰ πάντα μὲ τὸν κανονισμόν. Οἱ στοῖχοι ἦσαν πυκνοὶ, τὸ βῆμα ἐλεύθερον, εἰ ἀξιωματικαὶ εἰς τὰς θέσεις των· ὅλα ἐν τάξει, ὅλα σωστά. Ἐξείρετα! . .

Καὶ ἐβάρδιζαν, ἐβάρδιζαν. . .

Ἄλλὰ! . . νὰ! . . κοιτάξετε ἐκεῖ πέρα! . .

ὁ δεῦτερος στρατιώτης τοῦ πρώτου στοῖχου ἤρχισε νὰ χάνῃ τὸ βῆμα.

— Αἶ σὺ! . . θὰ πυκνώσῃς ἢ ὄχι τὸν ζυγόν; . .

Διάρθωσε τὸ βῆμα του.

Μετὰ δέκα δώδεκα βήματα, ἄλλος.

— Περιπάτει κλά, εἰς τὴν θέσιν σου.

Ἰδέτε πάλιν ἐκεῖ κάτω εἰ οὐραγοὶ! . .

— Ἐλα, πυκνώσατε γρήγορα! . . βῆμα ταχύ!

Τρέχουν ὅλοι γρήγορα. . . ἀκούονται τὰ παγούρια των ποῦ κτυποῦν εἰς τὰ πλευρά των· ἀκούεται ὁ κρότος τῶν φυσιγγίων, ποῦ ἀναπηδοῦν καθὼς τρέχουν μέσα εἰς τὰς πλασκάκας· γίνεται διὰ ὀλίγας στιγμὰς ταρχή, σύγχυσις, σηκώνεται σκόνη πολλὴ καὶ τὰ σκεπαζεὶ ὅλα.

Καὶ ἡ οὐραγία ἐπύκνωσε.

Πρέπει ὅμως νὰ πάρουν καὶ ὀλίγη ἀναπνοήν· σωστὸν εἶνε· δὲν ἔχουν πνεύμονας ἀπὸ σίδηρον. Πολὺ ἄσχημη αὐτὴ ἡ πορεία σήμερον τοιαύτην ἡμέραν. . . μὲ ἥλιον ποῦ σοῦ πυρώνει τὴν κεφαλήν. . . μὲ σκόνην ποῦ σὲ κάμνει νὰ μὴ ἤμπορῆς νὰ ἀναπνεύτῃς. . . μὲ αὐτὸν τὸν δρόμον ποῦ δὲν ἔχει τελειωμόν. . .

Νὰ ἦτο τοῦλάχιστον ὀλίγη σκιά! . . ἐν δένδρον πουθενά. . . ὀλίγον νερόν! . . Ἄλλὰ τίποτε, τίποτε! . .

Ἐρημὸς σωστή!

Τὰ τραγοῦδια ποῦ ἠκούοντο πρὸ ὀλίγου ἔγειναν τώρα χαμηλότερα κατὰ ἓνα τόνον. Οἱ διάλογοι δὲν εἶνε πλέον τὸσον ζωηροί. Οἱ στοῖχοι δὲν εἶνε τὸσον πολὺ πυκνοί. Ὁ διοικῶν τὴν πρώτην διμοιρίαν εὐρίσκεται τώρα ἐπὶ κεφαλῆς τοῦ δευτέρου οὐλαμοῦ. . . καὶ ὁ διοικῶν τὴν δευτέραν εὐρίσκεται ὀπίσω ἀπὸ τὴν τρίτην.

Ἡ ἀταξία ἀρχίζει. . . Ἀπὸ τὴν κατάστασιν του φαίνεται ὅτι τὸ σύνταγμα βάρδιζει ἐπὶ τρεῖς ὥρας ἀδιάκοπος.

Ὁ εὐθύς δρόμος ἐτελείωσε· τώρα ὁ δρόμος ἀρχίζει νὰ κάμνῃ γυρίσματα. Τὸ βλέμμα δὲν ἤμπορεῖ νὰ διατρέξῃ ἐκ τῶν προτέρων τὸ διάστημα καὶ ν' ἀναπαυθῇ βλέπον τὰς στέγας κανενὸς μακρινοῦ χωρίου, ἢ τὸ κωδωνοστάσιον καμμιᾶς μικρᾶς ἐκκλησίας, καὶ τι τέλος πάντων ποῦ νὰ εἶνε σημεῖον ἀνθρωπίνης κατοικίας καὶ νὰ ὑπόσχεται ὀλίγην στάθμευσιν, ὀλίγην ἀνάπυσιν. . . ὀλίγην ἀναπνοήν, ὀλίγην ζωήν. . .

Θεέ μου τί δρόμος! . . Ἐκτὸν βῆματα ἐμπρὸς δὲν βλέπει κανεὶς τίποτε.

Ὀλίγον θάρρος! . . Πέντε λεπτὰ ἀκόμη καὶ θὰ εἴμεθα εἰς τὸ μέρος ὅπου στρέφει ὁ δρόμος. Πεῖρος ἤξεύρει μήπως μὴλίς στρέψωμεν δὲν φανῇ μακρὰ μακρὰ, κανέν μικρὸν χωρίον, κανέν ὅσσος πυκνόν, ὅπου νὰ ἤμπορέσωμεν νὰ σταματήσωμεν; . .

Μὲ αὐτὴν τὴν ἐλπίδα ζωογονοῦνται αἱ δυνάμεις· τὸ βῆμα βρῦμιζεται μὲ προσοχήν. Νὰ, ἐφθάσαμεν εἰς τὸ γύρισμα! . . τρέχουν ὅλοι νὰ φθάσουν τὸ γρηγορώτερον νὰ ἴδουν τὴν νέαν διειδυθῆσαν· μακρύνουν τὸν λαμόν· ρίπτουν ἐμπροστὰ τὸ βλέμμα ὅσον ἤμποροῦν μακρύτερα, μὲ ἀπληστίαν. . .

Ποῦ εἶνε τὰ σπίτια; ποῦ εἶνε τὰ δένδρα; ποῦ τὰ χωρία; ποῦ εἰ σταθμοί;

Τίποτε!

Δρόμος καὶ δρόμος καὶ δρόμος διαρκῶς! . . Τίποτε ἄλλο. ὦ! μὰ αὐτὸ εἶνε ἀπελπισία;

Καὶ αἱ κεφαλαὶ κλίνουν πρὸς τὸ στῆθος καὶ τὰ βλέμματα κερφώνονται πάλιν κάτω εἰς τὸ ἔδαφος· καὶ ἡ βράχη κύπτει περισσότερον κάτω ἀπὸ τὸν σάκκον.

Πάλιν εἰ πυκνοὶ στοῖχοι χαλαρώνονται· ἡ οὐραγία περιπατεῖ ἀποθρηνημένη ὁ διοικῶν τὴν πρώτην διμοιρίαν εὐρίσκεται ἐπὶ κεφαλῆς τῆς δευτέρης καὶ ὁ διοικῶν τὴν δευτέραν εὐρίσκεται ἐπὶ κεφαλῆς τοῦ κατόπιν λόχου. Καὶ ὁ λοχαγός. . . ποῦ νὰ εἶνε ὁ λοχαγός;

Τὰ τραγοῦδια ἔγειναν τώρα χαμηλότερα κατὰ δύο τόνους. Τραγοῦδοῦν ἀκόμη διότι ἤρχισαν νὰ τραγοῦδοῦν· ἀλλὰ ἴσως δὲν θὰ ξαναρχίσουν.

Οἱ διάλογοι γίνονται μὲ βίαν καὶ μὲ ἀδιαισθήσιν. Τὰ χωράτὰ εἶνε τώρα ἀνάτατα. Ἄχ! πῶς φαίνεται πῶς τὸ σύνταγμα ἔχει τέσσαρας ὥρας ποῦ περιπατεῖ!

Καὶ προχωροῦν, προχωροῦν. Ἐξακολουθοῦν νὰ προχωροῦν πάντοτε.

Τὰ πρόσωπα εἶνε φλογισμένα ἀπὸ τὸν ἥλιον· σταῆζον ἰδρωτὰ· εἶνε μαῦρα ἀπὸ τὴν σκόνην, παρμαρωμένα. Ἡ ἀναπνοὴ κοπιαστικὴ· τὰ χεῖλη κρεμασμένα· ἡ γλῶσσα ξηρὰ· αἱ χεῖρες βρεῖται· εἰ πόδες πονοῦν.

Ὅλον τὸ σῶμα πάτχει καὶ φανερώνει κόπωσην, ἐξάντλησιν. Οἱ σάκκοι κατέθησαν εἰς τὴν μέσην· αἱ φυσιγγιοθήκαι εἶνε παρκατῶ ἀπὸ τὰ νεφρὰ· αἱ στολαὶ μαζευμένα ὀπίσω ἀπὸ τὴν βράχιν· τὰ περιλαίμια λυτὰ· τὰ πληθῆκια ἄλλα γυμμένα ὀπίσω, ἄλλα γυμμένα ἐμπρός. Οἱ ὀρθοίμοι ζαλισμένοι ἀπὸ τὸ πολὺ φῶς, ἢ προσηλώνονται ἀκίνητοι ἐπάνω εἰς τὰ ἴχνη ποῦ ἀφίνουσι εἰς πόδες τοῦ προπορευομένου στρατιώτου, ἢ περιπλανῶνται ἐδῶ καὶ ἐκεῖ ἀνήσυχοι, ζητοῦντες ν' ἀνακαλύψουν κανέν αὐλάκιον, καμμίαν βρύσιν. . . κανένα βάλτον, ὀλίγον νερὸ τέλος πάντων διὰ νὰ ἤμπορῇ κανεὶς νὰ οὐσῇ τὴν φλόγα ποῦ κατακαίει τὰ σωθικά του.

Ἄχ! . . τί κακὴ ποῦ εἶνε ἡ διψα!

Καὶ εἰς τὴν φαντασίαν τὴν στιγμὴν ἐκείνην τῆς ἐξάψεως παρουσιάζονται διάφοροι εἰκόνες καὶ βλέπει τὰ καφενεῖα ὅπου ἐσύναζε κανεὶς ἄλλοτε—τί εὐτυχημένοι καιροὶ ποῦ ἦσαν τότε!—καὶ τοὺς πελάτας μέσα νὰ βροῦν ἀργὰ ἀργὰ μεγάλα ποτήρια κρού νεροῦ ἢ μπόρξας παγωμένης, καὶ φαντάζεται ποταμάκια ποῦ ἀναπηδοῦν μέσα ἀπὸ τοὺς βράχους· ἀκούει τὸ μουρμουρίζον· θορρεῖ πῶς βλέπει τὴν λάμπην του τὴν κρυσταλλίνην νὰ φαίνεται καὶ νὰ χάνεται μέσα εἰς τὰ χόρτα. Ἄχ! νὰ ἤμποροῦσε νὰ τὸ φθάσῃ! Καὶ λέγει καθεὶς μέσα του, ὕστερον ἀπ' αὐτὰ τὰ ὄνειρα :

— Ἀμὰ φθάσωμεν εἰς τὸν σταθμόν, θὰ πῶ τὸσον, ποῦ νὰ σκάσω! Ὅχι πεταχθῶ εἰς τὸ καφενεῖον· θὰ βουφήξω μὲ μιὰς ἓνα μπουκαλί μπόρξα, καὶ δύο καὶ τρία! . .

Καὶ περιπατοῦν ὡς τὸσον, περιπατοῦν διαρκῶς. Τὰ τραγοῦδια ἔπαυσαν. Οἱ διάλογοι ἐσβυσαν. Κανέν χωράτὸν βεβιασμένον ξεφεύγει ἀπὸ τὰ χεῖλη τῶν πλέον δυνατῶν, ποῦ ἀντέχουν περισσότερο. Ἄλλὰ ματαίως· τὸ ἀκούουν μὲ σιωπὴν. Περιπατοῦν ὅλοι ἄφωνοι. Μερικοὶ ποῦ εἰς τὴν ἀρχὴν ἦσαν ἐμπρός ἐμπρός, τώρα ἔμειναν ὀπίσω ὀπίσω. Οἱ λόγοι ἀνακατώνονται.

— Εἰς τὰς θέσεις σας! ἀκούεται ἡ φωνὴ τοῦ ἀξιωματικοῦ—τί κάμνετε; . . Εἰς τὰς θέσεις σας! . . — Μὰ τί εἶδους πορεία εἶν' αὐτή! . .

— Κοίταξέ τους! . . δὲν ἀκούουν!

— Αἶ, εἰσεῖς! γιατί ἐσταθήκατε; Ἐμπρός! . .

Καρδιά! . .

— Κύριε ὑπολοχαγέ, δὲν βιστῶ ἄλλο!

— Τίποτε, τίποτε! . . τραβὰ! . . Τί ἐπαθες; ἀποκοιμήθηκες;

— Πυκνώσατε σεῖς εἰς ἄλλοι ἐκεῖ κάτω! . .

Ἐλα! . . κάμετε θάρρος! . . Ὀλίγον διάστημα μὰς μένει ἀκόμη.

— Μάλιστα ὀλίγον! . . μουρμουρίζουν εἰς στρατιώται.

— Ἐστὶ μὰς τὸ λέγουν πάντα!

— Καὶ ὡς τὸσον δὲν σταματοῦμεν ποτέ.

— Μὲ τέτοιον ἥλιον μὰς; ἐβίχλαν νὰ κάμωμεν πορείαν; Δὲν μὰς τὸ ἐλεγαν νὰ ξεκινήσωμεν ἐνωρίτερα;

— Τόπον, τόπον! . . ἀκούεται ἐξαφνα μία φωνή.

— Τί εἶνε; τί τρέχει;

Ἀκούεται βιαστικὸν τρέξιμον ἀλόγου· σηκώνεται ἐν συννεφον ἀπὸ σκόνην. . . Ἐπέρασεν.

Ἦτο κάποιος ἀξιωματικὸς τοῦ ἐπιτελείου.

— Μάλιστα! . . αὐτοὶ εἶνε ποῦ μὰς ξεθεώνουν εἰς τὸν δρόμον!

— Αὐτοὶ ποῦ εἶνε καθάλλα, τὸ ἔχουν εὐκόλον βλέπειν, νὰ φωναζοῦν τόπον! εἰς ἐκείνους ποῦ περιπατοῦν πεζοί.

— "Ἦθελα νὰ τὸν ἐβλεπα ἂν εἶχε τὸν σάκκον εἰς τὸν ὄμιον!

— Αἶ, τοῦ λόγου σου!.. πρόσεχε τὰ πόδια σου!.. Μὴ σηκώνῃς τόσην σκόνην!.. ἀρετὴν ἔχομεν.

Πολλοὶ σταματοῦν· πολλοὶ ἐπιτήδες συντομεύουν τὸ βῆμα καὶ ἀφίνουν νὰ προσπεράσῃ ὁ λόχος των, διὰ νὰ σταματήσουν καὶ νὰ μὴ φανούν. Ἡ φωνὴ τῶν ἀνωτέρων δὲν εἶνε πολὺ προστακτικὴ. Τὰ προστάγματα δίδονται σπανίως.

Ὁ δικαῖων τὴν πρώτην διμοιρίαν ποῦ νὰ εἶνε; Ἄχ! πῶς φαίνεται πῶς τὸ σύνταγμα ἔχει πέντε ὄρας ποῦ βυθίζει!

Τί εἶν' αὐτὸ πάλιν;

Ἀκούεται ἦχος σάλπιγγος. Ἐνα ὦ ὦ ὦ!.. ἀτελειώτον τῆς ἀποκρίνεται ἀπὸ τὴν ἀρχὴν ὡς τὸ τέλος τῆς φάλαγγος.

Ὅλοι σταματοῦν· καὶ ἀρχίζει τώρα μία σύγχυσις, ἐν σκόρπισμα· ῥίπτονται κάτω οἱ σάκκοι· ἀφίνονται τὰ ὄπλα· κυλίνονται τὰ πηλήκια ἀπὸ τὸν δρόμον εἰς τὰ αὐλάκια... τρέχουν δεξιά, τρέχουν ἀριστερά... Ἐν διαστήματι δύο λεπτῶν ὅλον τὸ σύνταγμα ἔγεινεν ἄφαντον.

Μέσα εἰς τὰ χανδάκια, ἐδῶ, ἐκεῖ, εἰς τὸν δρόμον σπρώχνονται, στοιβάζονται, φωνάζουν, διαφιλονικούν μίαν σπιθαμὴν σκιάς, μίαν σπιθαμὴν τόπου διὰ νὰ ἐξαπλωθῶν εἰς τὰ χόρτα.

Εἰς τὰ χωράκια πηγαίνουν κ' ἔρχονται ἀδιάκοπα οἱ διψασμένοι, ζητοῦντες νὰ εὔρουν νερόν· καὶ ζητεῖ ὁ ἕνας τὸν ἄλλον καὶ συναπαντῶνται καὶ σταματοῦν ὡσάν σειρὰν ἀπὸ μυρμηκία εἰς τὴν ρίζαν κανενὸς δένδρου. Καὶ ἀκούεις ἄλλους νὰ ζητοῦν νὰ πῶν με φωνὴν Ὁρηνώδη καὶ ἄλλους νὰ ἀρνῶνται νὰ δώσουν με φωνὴν ὄργισμένην· καὶ ὁ καθεὶς παραχωρεῖ εἰς τὸν ἄλλον τὴν θέσιν του με κόπον· καὶ ἀρπάζονται ἀπὸ τὰ χέρια αἱ καρβάναι με φθόνον καὶ με μανίαν.

Ὅλιγον κατ' ὀλίγον ὁ θόρυβος ὀλιγοστεύει· ἡ μεγάλη κίνησις παύει, καὶ γίνεται πάλιν ἡσυχία. Ὅλοι καλὰ κακὰ ἐξαπλώθησαν εἰς σκιάν καὶ ὅλοι κλείουν τὰ βλέφαρα. Ὑστερα ἀπὸ μίαν στιγμὴν τὸ σύνταγμα ὀλόκληρον θὰ εἶνε ἀποκομισμένον.

Ἀκούεται ἄλλο σάλπισμα.

— Προσοχή!

Μουρμουρίσμα γενικὸν ἀπορίας καὶ δυσσερεσκείας ἀποκρίνεται.

— Δὲν μᾶς ἀφίνουν νὰ ξεκουρασθῶμεν.

— Τότε τί μᾶς ἐκαμν νὰ σταματήσωμεν;

— Θέλουν νὰ μᾶς ξεθεώσουν!

— Τί ζωὴ εἶν' αὐτή!

Καὶ τὸ πλῆθος ἀργὰ διασκορπίζεται· ἀπὸ τὰ χανδάκια ἄλλος σηκώνεται με κόπον καὶ ἀθήνεται, ἄλλος σηκώνεται ὀρθίως ἀργὰ ἀργὰ, ἄλλος μένει ἀκόμη ἐξηλωμένος ν' ἀπολαύσῃ μίαν τελευταίαν στιγμὴν ἀναπαύσεως.

Ὅλιγον κατ' ὀλίγον εὐρίσκονται πάλιν ὅλοι

εἰς τὸν δρόμον καὶ σχηματίζουν τὰς τάξεις.

Ἀκούεται νέον σάλπισμα!..

Κινεῖται ὁ πρῶτος λόχος, κινεῖται ὁ δευτέρος... ὁ τρίτος... ὅλον τὸ σύνταγμα προχωρεῖ.

Ἀκούεται ἡ φωνὴ τοῦ ἀξιωματικοῦ:

— Εἰς τὰς θέσεις σας, αἱ!.. Μὴν ἀρχίσωμεν πάλιν τὰ πρωτητερινά.

Ἐπὶ ἡμίσειαν ὄραν ἡ πορεία γίνεται ὑποφερτὴ, ἂν καὶ τὰ σώματα εἶνε κουρασμένα ἐξ αἰτίας τῆς πολὺ ὀλίγης ἀναπαύσεως καὶ ἀρετοῦ ἀκόμη δὲν ἠμπόρεσαν νὰ σβύσουν τὴν δίψαν των.

Ὁ ἀξιωματικὸς φωνάζει:

— Κοίταξε ἐκείνους τοὺς τελευταίους!.. Τί κατάστασις!.. Πυκνώσατε λοιπόν!

Ἐπὶ ἡμίσειαν ὄραν πάλιν ἡ πορεία γίνεται κάπως καλῆτερα. Οἱ στοῖχοι εἶνε πυκνοὶ· ὅσοι ἔμειναν ὀπίσω ἔτρεξαν καὶ ἔφθασαν τὸν λόχον των, οἱ ἀξιωματικοὶ εὐρίσκονται εἰς τὰς θέσεις των.

Ἄλλ' αὐτὸς ὁ ἥλιος!.. Αὐτὸς ὁ ἥλιος ποῦ καίει τὴν κεφαλὴν!.. Τί ζέστη εἶν' αὐτή!.. Κανεὶς δὲν ἀντέχει. Οἱ πόδες δὲν ἔχουν δύναμιν νὰ σηκωθῶν ἀπὸ τὴν γῆν. Αἱ χεῖρες πίπτουν κρεμασμένοι· οἱ ζωστήρες ὀλισθαίνουν κάτω ἀπὸ τὴν μέσην· τὰ λωρία τῶν σάκκων σχίζονται τοὺς ὄμους... Τὸ στῆθος πιέζεται... Καὶ ὡς τὸσον ὁ δρόμος εἶνε ἀτελειώτος...
— Ποῦ μᾶς πηγαίνουν; ποῦ μᾶς τραβοῦν;
— Μὴ βρῦση!.. μία βρῦση!..

Κραυγὴ χαρᾶς ἀπαντᾷ εἰς τὴν εὐχάριστον εἰδήσιν. Οἱ ζυγοὶ λύονται... ὅλοι τρέχουν, πέντε, ἕξ, δέκα μαζί, ῥίπτονται ὡσάν τρελλοὶ εἰς τὸ νερόν· σπρώχνονται, φωνάζουν, κτυποῦνται.

— Εἰς τὰς θέσεις σας! Εἰς τὰς θέσεις σας!.. φωνάζει ὁ ἀξιωματικὸς ὄργισμένος.

Καὶ ὅλη ἐκεῖνη ἡ ὀχλαγωγία διαλύεται καὶ τρέχει πάλιν καθεὶς εἰς τὴν θέσιν του. Πολλοὶ, ἀποῦ ἐγέμισάν με νερόν τὴν κοιλίαν των καὶ ἐθάραν, ματαίως προσπαθεῖν νὰ φθάσουν εἰς τὸ μέρος ποῦ ἦσαν. Ἄλλοι φθάνουν τρέχοντας, με τὴν γλώσσάν των ἔξω, καὶ ἀναγκάζονται ὕστερα ἀπὸ ὀλίγον νὰ σταματήσουν· καὶ ἄλλοι πάλιν μένουσιν ἀκόμη ἐκεῖ μίαν στιγμὴν, διὰ νὰ ρίψουν ἐν τελευταίον βλέμμα εἰς ἐκεῖνο τὸ εὐλογημένον νερόν...
Αἱ δυνάμεις ἐξαντλοῦνται... αἱ κεναὶ θέσεις εἰς τοὺς στοῖχους γίνονται περισσότεροι... οἱ ἐξηνητημένοι πίπτουν κατὰ κοπὸν μέσα εἰς τὰ χανδάκια. Ὅλοι κλονίζονται... τὰ πράγματα ἐφθασαν εἰς τὸ ἀπροχώρητον...
Ἐξάρτα εἰς τὴν γωνίαν τοῦ δρόμου φαίνεται ἕνα κωδωνοστάσιον, ἕνα χωρίον.

— Ὁ σταθμός!.. ὁ σταθμός!..

Ἡ φωνὴ διακρίνεται ἀμέσως ἀπὸ τὴν κεφαλὴν τῆς φάλαγγος ἕως εἰς τὸ τέλος...
Οἱ ἐξηνητημένοι ἀνακτοῦν τὰς δυνάμεις των·

οἱ στοῖχοι πυκνοῦνται, οἱ λόγοι ἀνασηματίζονται· ὅσοι εἶχαν σκορπίσῃ, τρέχουν. Ὅλα μετεβλήθησαν.

Πιχτεῖ ἡ μουσική.

Ἐθασαν εἰς τὸ χωρίον.

Αἱ θύραι τῶν καταστημάτων, αἱ ἀκραι τῶν δρόμων, τὰ παραθύρα, οἱ ἐξώσταὶ γεμίζουσι ἀπὸ περιέργους. Ἐδῶ κ' ἐκεῖ προκίνοισιν μερικὰ εὐμύρρα πρόσωπα καὶ βλέπουσι με συμπονετικὴν περιέργειαν.

— Οἱ καυμένοι!.. πῶς θὰ εἶνε κουρασμένοι!

Ἄχ! τί ἀποτέλεσμα φέρουν ἐκεῖνα τὰ εὐμύρρα πρόσωπα!.. Ὅλοι περιπατοῦν τώρα με τὸ σῶμα εἰθῶ, με τὸ βῆμα κανονικόν, ὅλοι λαμβάνουν θάρρος καὶ προχωροῦν.

— Αἱ σεῖς ποῦ πηγαινέτε; φωνάζει ὁ ἀξιωματικὸς.

— Ὅλιγον νερόν, κύριε ὑπολοχαγέ.

— Τίποτε!.. εἰς τὴν θέσιν σας!

Τὸ σύνταγμα διεβῆ· ἄρρησε τὰ ὄπλα... ἔστησε τὰς σκηνάς... Τί κίνησις καὶ τί ζωηρότης καὶ τί ἐνθουσία εἰς τὸ στρατόπεδον.

Καὶ ἡ κόουρασις; καὶ ἡ κωκοπάθεια τοῦ δρόμου τῆς πορείας;

Καλὲ πείρα τὰ ἐνθουσιάζονται πλέον τέτοια πράγματα!

Η ΦΥΣΙΚΗ ΑΓΩΓΗ¹

[Κατὰ τὸν Ἑρβέρτον Σπένσερ].

Φυσιολογικαὶ παρατηρήσεις κατέδειξαν νεωστὶ πόσον μεγάλη εἶνε ἡ ἐπίδρασις τοῦ ἐγκεφάλου ἐπὶ τὰς λειτουργίας τῶν ὀργάνων τοῦ σώματος. Ἡ πέψις, ἡ κυκλοφορία καὶ ἐπομένως πᾶσαι αἱ ὀργανικαὶ λειτουργίαι παρακωλύονται ἐκ τοῦ ἐγκεφαλικοῦ ἐρεθισμοῦ. Ὅστις εἶδεν ἐπαναλαμβανόμενον τὸ πείραμα, τὸ πρῶτον ὑπὸ τοῦ Weber γενόμενον, καθ' ὃ ἐρεθίζετο τὸ νεῦρον (vagus), τοῦ συνδέοντος τὸν ἐγκέφαλον πρὸς τὰ σπλάγχνα, ἀναστέλλεται αἰφνης ἡ λειτουργία τῆς καρδίας, ἀρχεται δὲ αὐτὴ πάλιν βραδέως πύοντος τοῦ ἐρεθισμοῦ, ἔχει σαφῆ ἐννοίαν τῆς καταθλιπτικῆς ἐπιδράσεως, ἣν ὁ υπερβυρνωμένος ἐγκέφαλος ἀσκεῖ ἐπὶ τὸ σῶμα. Τὰ φυσιολογικῶς ἐξηγούμενα ταῦτα ἀποτελέσματα ἐπιμαρτυροῦνται καὶ ὑπὸ τῆς κοινῆς πείρας. Οὐδεὶς ὑπάρχει ὁ μὴ αἰσθανθεὶς τοὺς παλμούς τοὺς συνοδεύοντας τὴν ἐλπίδα, τὸν φόβον, τὴν ὀργὴν, τὴν χαρὰν, ὁ μὴ παρατηρήσας πόσον ἐπιπονος καθίσταται ἡ καρδιακὴ λειτουργία, ὅταν τὰ συναισθήματα ταῦτα εἶνε βίαια, ἢ ὁ μὴ γνωρίζων ὅτι ἡ ἐπίσχεσις τῆς καρδίας καὶ ἡ λιποθυμία προέρχεται ἐκ τῶν σφοδρῶν ψυχικῶν συγκινήσεων. Γνωστὸν ὡσαύτως

εἶνε εἰς πάντας ὅτι πεπτικαὶ διαταραχαὶ προκαλοῦνται ἐξ ἐγκεφαλικοῦ ἐρεθισμοῦ ὑπερβυρνωμένου προσήκον τι μέτρον, ὅτι ἡ ἀπώλεια τῆς ὀρεξεως συνοδεύει τὴν ὑπερμετρον χαρὰν ὡς καὶ τὴν ὑπερμετρον λύπην, ὅτι μάλιστα, ὅταν μία τῶν ψυχικῶν τούτων καταστάσεων ἐπέρχεται μετὰ τὸ φαγητόν, συμβαίνει συχνάκις, ὥστε ὁ στόμαχος ν' ἀπορρίπτῃ τὰς τροφὰς ἢ νὰ καταπέπτη αὐτὰς μετὰ μεγάλης δυσκολίας. Καὶ ὅπως θὰ μαρτυρήσῃ πᾶς ὁ ὑπερβυρνωτέρων πνευματικῶν ἐργαζόμενος, καὶ αὐτὴ ἡ διανοητικὴ κόπωσις δύναται νὰ παραγάγῃ παρόμοια ἀποτελέσματα. Ἄλλ' ἡ μεταξὺ ἐγκεφάλου καὶ σώματος αὐτῆς σχέσις κατὰ ὄλην ἐν ταῖς ἀκραις ταύταις περιπτώσεσιν, εἶνε οὐχ ἥττον ἀληθὴς καὶ εἰς πᾶσαν ἄλλην· αἱ μὲν βίαιαι καὶ παροδικαὶ ἐγκεφαλικαὶ ἐξεγέρσεις προξενοῦσι βίαιας καὶ παροδικὰς διαταραχαίς, αἱ δὲ ἀσθενεῖς, ἀλλὰ συνεχεῖς, προξενοῦσιν ἥττον μὲν σφοδράς, ἀλλὰ χρονίας διαταραχαίς. Δὲν εἶνε δὲ οὗτος ἀπλὸς συλλογισμὸς, εἶνε ἀλήθεια, περὶ ἧς πᾶς ἰατρός δύναται νὰ μαρτυρήσῃ, μακρὰ δὲ καὶ λυπηρὰ πείρα ἐπιτρέπει εἰς ἡμᾶς νὰ προσθεσάμεν καὶ τὴν ἰδίαν ἡμῶν μαρτυρίαν. Ἀπαιτεῖται πολλάκις ἐτῶν πολλῶν ἀνάπαυσις πρὸς ἀπαλλαγὴν ἐξ ἀσθενειῶν, ἃς παραταθεῖσα κατάχρησις τῆς ἐγκεφαλικῆς ἐργασίας προὐκάλεσεν ὑπὸ μύρρα καὶ βυρνωμένους διαφόρους. Ὅτε μὲν προσβάλλεται κυρίως ἡ καρδία, καὶ ἐντεῦθεν παλμοὶ ἀσυνθήεις, σφυγμὸς ἀδύνατος καὶ ἀραιός, ὅτε δὲ πάσχει μᾶλλον ὁ στόμαχος, ὅποτε δυσπεψία ἐπέρχεται καθιστώσα τὸν βίον ἀνιαρόν καὶ μόνον μετὰ μακρὸν χρόνον θεραπευμένη. Πολλάκις ἡ καρδία καὶ ὁ στόμαχος προσβάλλονται συνάμα, σχεδὸν δὲ πάντοτε ὁ ὕπνος εἶνε βραχύς καὶ διακεκομμένος καὶ πάντοτε συνυπαρχει κατὰ τὸ μᾶλλον ἢ ἥττον ψυχικὴ τις καταθλιψίς.

Πόσον δὲ μέγα ὀφείλει νὰ εἶνε τὸ ἐκ τῆς ὑπερμετρον πνευματικῆς ἐξεγέρσεως προσιγγόμενον εἰς τοὺς παιδᾶς καὶ νέους κακόν, εἶνε εὐκόλον νὰ ἐννοήσῃ τις. Διαταραχαὶ τοῦ ὅλου συστήματος μείζων ἢ ἐλάσσων θὰ ἐπικλοουθήσῃ ἀρεκτικῶς εἰς πᾶσαν ἐγκεφαλικὴν ἀσκησιν ὑπερβυρνωσαν τὸ προσήκον μέτρον. Καὶ ὅταν ἐκ τῆς διαταραξεως ταύτης δὲν προέλθῃ ὠρισμένως ἡ ἀσθένεια, βραδέως ἐκφύλισις θὰ εἶνε παντὸς τὸ ἀποτέλεσμα. Πῶς εἶνε δυνατόν νὰ ἐκτελεσθῇ ἀρτίως ἡ σωματικὴ ἀνάπτυξις, ὅταν ἡ ὀρεξις εἶνε χαυνη, ἡ πέψις καὶ ἡ κυκλοφορία ἀτελής; Ἡ τελεία λειτουργία τῶν ὀργάνων ἐξαρτᾶται ἐκ τῆς ἐν αὐτοῖς ῥοῆς ἰκανῆς ποσότητος ἀδρού αἵματος· ἄλλως οὔτε οἱ ἀδένες δύναται καλῶς νὰ ἐκκρίνωσιν, οὔτε τὰ σπλάγχνα νὰ ἐκτελώσῃ τὸ ἔργον των, οὔτε τὰ νεῦρα, οἱ μῦες, αἱ μεμβράναι καὶ οἱ ἴστοι νὰ ἐπανορθωνῶνται ἐκ τῆς καθημερινῆς φθορᾶς, οὔτε ἐπομένως ἡ αὐξησις νὰ γίνηται κανονικὴ καὶ ἀνελλιπής. Δύναται τις ἤδη ν' ἀναλογισθῇ

¹ Τέλος· ἴδε σελ. 231.

τὰ ἐπικόλουθα, ὅταν ὁ μὲν στόμαχος παρέχη εἰς σῶμα ἐν ἀναπτύξει διατελοῦν αἷμα ἀνεπαρκές κατὰ τὸ ποῖον καὶ τὸ ποσόν, ἢ δὲ καρδία ἀδύνατος καὶ αὕτη ὡθεῖ τὸ αἷμα τοῦτο μετὰ βραδύτητος νοσηρᾶς.

Ἐὰν λοιπὸν, ὡς πάντες εἰ περὶ τὸ ζήτημα τοῦτο ἀσχοληθέντες θὰ ὁμολογήσωσιν, ἢ κατὰ-χρησις τῆς σπουδῆς ἔχη ὡς ἀποτέλεσμα τὴν φυσικὴν ἐκφύλισιν, τὸ σύστημα τῆς μονομεροῦς τοῦ πνεύματος θεραπείας πρέπει πάντως νὰ καταδικασθῇ. Εἶνε πεπλανημένον ἐξ εἰσδησίως καὶ ἂν ἐξετασθῇ· πεπλανημένον ὡς πρὸς τὴν ἀπόκτησιν γνώσεων, διότι τὸ πνεῦμα ὡς συμβαίνει καὶ εἰς τὸ σῶμα ἐν δύνανται ν' ἀφομοιωθῇ πλῆθος γνώσεων ὑπερβῆναι ὠρισμένον τι μέτρον ἀποβᾶλλον μετ' οὐ πολὺ τὸ ἐκ περισσοῦ φορτίον τῶν γνώσεων. Αἱ γνώσεις αὗται, ἀντὶ ν' ἀποτελέσωσι μέρος τοῦ πνευματικοῦ οἰκονομῆματος, ἐναποτίθενται ἀπλῶς ἐν τῇ μνήμῃ, διακρίσεις δὲ εὐθὺς ὡς παρελθούσιν αἰ ἐξετάσεις, δι' αἷς ἀκριβῶς καὶ ἀπεκτιμήθησαν. Εἶνε πεπλανημένον, διότι ἐμπνέει ἀποστρεφθῆν πρὸς τὴν σπουδὴν· εἶτε ἕνεκα τῶν δυσχερῶν ἀναμνήσεων, αἷς καταλείπει ἢ ἐπίπονος ἐργασία, εἶτε ἕνεκα τῆς ἐγκεφαλικῆς καταπονήσεως τὸ σύστημα τοῦτο καθιστᾶ συχνάκις ἀπεχθῆ τὰ βιβλία, καὶ ὁ μαθητὴς ἐξερχόμενος τοῦ σχολείου, ἀντὶ νὰ πράξη αὐτεβούλως τὴν βιβλικὴν καλλιέργειαν τοῦ πνεύματος, εἰς ἣν ἄγει λογικὸν σύστημα διδασκαλικῆς, καθίσταται συνεχῶς, μᾶλλον ἀδιάφορος πρὸς τὴν πνευματικὴν ἀσχολίαν. Εἶνε προσέτι πεπλανημένον, διότι ἔχει ὡς ἀρχὴν ὅτι ἡ ἀπόκτησις τῶν γνώσεων εἶνε τὸ πᾶν, ἐνῶ πολλῶ σπουδαιότερα εἶνε ἡ ὀργανικὴ τῶν γνώσεων διατάξις, διὰ δὲ τὴν διατάξιν ταύτην δύο τινὰ εἶνε ἀναγκαῖα, χρόνος ἰκανὸς καὶ αὐτενέργεια τοῦ πνεύματος. Ὡς παρατηρεῖ ὁ Humboldt περὶ τῆς προόδου τῆς διανοίας καθόλου, «ἡ ἐρμηνεία τῆς φύσεως καθίσταται σκοτεινὴ, ὅταν ἡ περιγραφὴ ἀναιρῶς ἐνδιαπρίβῃ εἰς μέγαν ἀριθμὸν μεμονωμένων παρατηρήσεων», ὁμοίως δὲ καὶ ἡ πνευματικὴ πρόοδος ἐνὸς ἀτόμου παρακωλύεται ὑπὸ τῆς συσσωρεύσεως γνώσεων κακῶς ἀφομοιωμένων. Μεγάλην ἀξίαν ἔχει οὐχὶ τὸ πλῆθος τῶν εἰς τὸν ἐγκέφαλον συσσωρευμένων γνώσεων, ὡς δὲν ἔχει καὶ τὸ ἐν τῷ σώματι λίπος, ἀλλ' αἰ εἰς νεῦρα τοῦ πνεύματος μεταβιβαζόμενα γνώσεις. Ἀλλὰ καὶ ὑπὸ ἄλλην ὄψιν ἡ πλάνη τοῦ συστήματος τοῦτου εἶνε δεινὴ· καὶ ἂν καταλλήλων ἀπεδεικνύετο διὰ τὴν ἀληθῆ τῷ πνεύματος ἀνάπτυξιν, τοῦθ' ὀπεροῦδαμῶς ἀποδεικνύεται, θὰ διέμενεν οὐδὲν ἥττον ἐπιβλαβῆς, ὡς καταστρέφον τὴν φυσικὴν βίωσιν, ἀναγκαιοτάτην, ὅπως ἡ πνευματικὴ καλλιέργεια καταστῆ πλεονέκτημα ἐν τῇ βιοτικῇ παλῇ. Οἱ μόνον εἰς τὴν πνευματικὴν ἀνάπτυξιν προσέχοντες, παραμελοῦντες δὲ τὸ σῶμα, ἀγνοοῦσιν, ὡς φαίνεται, ὅτι

ἢ ἐν τῷ κόσμῳ τούτῳ εὐδοκίμησις ἐξέρχεται πολὺ μᾶλλον ἐκ τῆς ἀκαταπονήτου ὁράσεως ἢ ἐκ τῆς ἀποκτήσεως γνώσεων, ὅτι φθείροντες τὸν ὀργανισμὸν διὰ τῆς ὑπερμέτρου τοῦ πνεύματος ἐνεργείας παρασκευάζομεν τὴν ἰδίαν ἡμῶν ἐν τῷ βίῳ ἥτταν. Ἡ ἰσχυρὰ βούλησις, ἢ ἀκάματος ὁράσις, αἰ εἰς τὴν ζωικὴν βίωσιν ὀφειλόμεναι, ἀναπληροῦσιν ἐν μεγάλῳ βελῶν αὐτὰ τὰ σπουδαῖα χασματὰ τῆς ἀγωγῆς, ὅταν δὲ συνυπάρχη μετὰ τῶν πλεονεκτημάτων τούτων ἡ ἐπαρκὴς ἐκείνη μόρφωσις, ἣτις εἶνε δυνατόν νὰ ἐπιτευχθῇ ἄνευ θυσίας τῆς υγείας, ἐξασφαλίζουσιν εἰς τὸν κεκτημένον αὐτὰ νικην βελίαν κατὰ τῶν ἐξησθενημένων ἐξ ὑπερμέτρου σπουδῆς ἀντιπάλων, καὶ ἂν οὗτοι ἦσαν θύματα ἐπιστήμης. Ἀλλὰ καὶ ἄλλως τὸ σύστημα ἐκεῖνο ἀποδεικνύεται πεπλανημένον, ὡς κακῶς ἀντιλαμβανόμενον τῆς ἐν τῷ βίῳ εὐτυχίας. Καὶ ἐὰν ὑποθεθῇ ὅτι ὀδηγεῖ τὸν ἀνθρώπον εἰς τὴν ἐν τῷ βίῳ εὐδοκίμησιν, ἐνῶ πράγματι ὀδηγεῖ εἰς τὴν ἀποτυχίαν, διὰ τῆς ὑποκαψίσεως τῆς υγείας θὰ παρεσκευάζεν αὐτῷ πληγὴν, δι' ἣν οὐδὲν τῶν ἐν τῷ κόσμῳ ἀγαθῶν θὰ ἦτο ἰκανὸν ν' ἀποζημιώσῃ αὐτόν. Τί ὠφελοῦσι τὰ πλοῦτη, ὅταν συνοδεύωνται ὑπὸ συνεχῶν πηθῆσεων, καὶ τίνα ἀξίαν ἔχουσιν αἱ κοινωνικαὶ διακρίσεις, ὅταν φέρωσι μεθ' ἐκῶν τὴν ὑποχονδρίαν; Περιστόν καὶ νὰ εἴπωμεν ὅτι στόμαχος ὑγιής, σφυγμὸς πλήρης, χαρκατῆρ εὐθυμὸς εἶνε ἐξωτερικὰ ἀγαθὰ, τὰ ὅποια οὐδὲν δύναται ν' ἀντισταθίση. Αἱ χροῖνικαὶ ἀσθένειαι ἐπισκωτίζουσιν καὶ τοὺς λαμπροτάτους ὄριζοντας, ἐνῶ ἡ φαιδρότης, ἢ συντροφὴ τῆς καλῆς υγείας, καλλύνει καὶ αὐτὴν τὴν δυστυχίαν. Ὑπὸ πᾶσαν λοιπὸν ὄψιν ἡ κατεπευσμένη τοῦ πνεύματος καλλιέργεια εἶνε ἐπιβλαβῆς καὶ ἀποβλητῆς.

Τὰ ἀποτελέσματα δὲ αὐτῆς εἶνε ἴσως ἔτι χειρότερα παρὰ ταῖς γυναίξιν. Αἱ μικραὶ μαθητρίαι στεροῦμεναι σχεδὸν ἐντελῶς τῶν εὐρεστων ἐκείνων καὶ ζωογόνων σωματικῶν ἀσκήσεων, αἵτινες παρὰ τοῖς παισὶ μετριάξουσιν τὰς βλαβὰς τῆς ὑπερμέτρου σπουδῆς, ὑφίστανται τὰ ἐπικόλουθα αὐτῆς ἐν ὅλῃ αὐτῶν τῇ ἐντάσει. Καὶ αὕτη εἶνε ἡ αἰτία, δι' ἣν τόσον ὀλίγη ἐξ αὐτῶν ἀποβιβνύσιν βωμολαχίαι καὶ εὐειδεῖς. Εἰς τὰ ὠχρὰ ἐκεῖνα, γυναικῶν, μετὰ ἐπιπέδου στήθους πρόσωπα τῶν αἰθουσῶν τοῦ Λονδίνου διαβλέπομεν τὰ ἀποτελέσματα τῆς ἐντόνου πνευματικῆς ἀσχολίας τῆς μὴ παντάπασιν διακρίτομένης ὑπὸ τῶν παιδιῶν τῆς νεότητος. Καὶ ἡ φυσικὴ αὕτη ἐκφύλισις παραβλάπτει τοὺς πόθους αὐτῶν, ὅταν τὰ ἀποκτηθέντα προσόντα καὶ δεξιότητες δὲν ὠφελοῦσιν. Αἱ μητέρες θέλουσι νὰ καταστήσωσι τὰς θυγατέρας αὐτῶν ἀρεστὰς δὲν ἠδύναντο χειρότερον νὰ ἐκλέξωσι τὰ πρὸς τὸν σκοπὸν τοῦτον μέσθ ἢ θυσιαζέουσιν αὐτῶ τὸ σῶμα εἰς τὸ πνεῦμα. Ὡς ἐκ τῆς ἀγωγῆς τῶν δὲ ταύτης δύναται τις νὰ

συμπεράνην ἐν ἐκ τῶν δύο, ἢ οὐδένα λόγον ποιῶνται τῶν ὀρέξεων τοῦ ἀνδρός ἢ παρανοσοῦσιν αὐτὰς οἰκτρῶς. Οἱ ἄνδρες ὀλίγον φροντίζουσιν νὰ εὐρωσι γυναῖκα πολυμαθῆ· ὅτι πολὺ ἐκτιμῶσιν, εἶνε ἡ καλλονὴ, ὁ ἀγαθὸς χαρκατῆρ καὶ ὁ ὀρθὸς νῦς. Τίνας κατακτήσεις ἔχει νὰ ἐπιδείξῃ γυνὴ διὰ τῆς βελίαις αὐτῆς γνώσεως τῆς ἱστορίας ἐπιτευθείας; Τίς ἀνὴρ ἠγάπησε ποτὲ νέαν, διότι αὕτη ἐγίνωσκε τὴν Ἰταλικὴν ἢ τὴν Γερμανικὴν; Ἀλλ' αἱ ῥόδιναί παρειαὶ καὶ εἰς λάμποντες ὀφθαλμοὶ ἀποτελοῦσιν ὄντως μεγάλη θέλητρα. Πρόσωπον πλήρες ἐλκυεὶ βλέμματα θυμασμοῦ, καὶ ἡ φαιδρότης καὶ ἡ εὐθυμία, αἰ συνοδοὶ τῆς θηλερᾶς υγείας, ἐκίνησαν πολλάκις τὴν συμπάθειαν καὶ ἠγάγον εἰς τὸν γάμον. Πᾶς τις ἐγνώρισε περιστάσεις, καθ' αἷς ἡ τελειότης τῆς μορφῆς ἐνέπνευσε καὶ ἐλλειπούσης πάσης ἄλλης συστάσεως παθὸς ἀκατανίκητον, ἀλλὰ πολὺ ὀλίγα εἶνε τὰ παραδείγματα, καθ' αἷς ἡ παιδείσις νέας τινὸς ἐξήγειρε μόνη παρόμοιον αἴσθημα. Τὸ ἀληθές εἶνε ὅτι ἐξ ὅλων τῶν στοιχείων τῶν συνενομένων ἐν τῇ καρδίᾳ τοῦ ἀνδρός πρὸς παραγωγήν τοῦ πολυπλόκου αἰσθηματος τοῦ καλυμένου ἔρωτος ἰσχυρότατα εἶνε τὰ ἐκ τῶν ἐξωτερικῶν πλεονεκτημάτων ἀπαρτιζόμενα, ἐν δευτέρῳ μοίρᾳ ἔρχονται τὰ ἐκ τῶν ἠθικῶν πλεονεκτημάτων, ἀσθενέστατα δὲ εἶνε τὰ ἐκ τῶν πνευματικῶν προσόντων ἀποτελούμενα· καὶ ταῦτα εἶνε οὐχὶ τόσον τὰ διὰ τῆς μαθήσεως ἀποκτηθέντα. ὅσον τὰ ὑπὸ τῆς φύσεως δωρηθέντα, ὅποια εἶνε ἡ ζωηρότης, ἡ λεπτότης, ἡ διορατικότης τοῦ πνεύματος. Ἐὰν τινες νομίζωσιν ὅτι αἱ λόγοι ἡμῶν οὗτοι εἶνε λίαν ταπεινωτικαὶ καὶ ἐξευτελιστικαὶ διὰ τὸν χαρκατῆρα τοῦ ἀνδρός ὡς ὑπὸ τοιούτων ἐλατηρίων κινουμένου, θ' ἀπαντήσωμεν ὅτι πλανῶνται μεγάλως θέλοντες νὰ διαμυσοθητῶσιν τὴν σοφίαν τῆς θείας τῶν πραγμάτων διατάξεως. Καὶ ἐὰν ὁ λόγος αὐτῆς μὴ ἦτο ποσῶς καταφανής, θὰ ἔπρεπε καὶ πάλιν ἀσφαλῶς νὰ πιστεύωμεν ὅτι σπουδαῖός τις σκοπὸς ὑποκρύπτεται. Ἀλλ' ὁ λόγος οὗτος εἶνε προφανέστατος εἰς τοὺς ὀρθῶς σκεπτομένους. Ὅταν ἀναλογισθῶμεν ὅτι εἰς τῶν σκοπῶν τῆς φύσεως ἡ μᾶλλον ὁ ὕψιστος αὐτῆς σκοπὸς εἶνε ἡ διασῶσις καὶ βελτίωσις τῶν ἐπιγόνων, ὅτι πρὸς τὸν σκοπὸν τοῦτον διὰ νοικα πολλῆς παιδείσεως τυχοῦσα, ἀλλ' ὑπὸ κακῆς φυσικῆς καταστάσεως συνοδευσμένη ὀλίγον συμβαλλεται, διότι εἰ ἀπόγονοι τοῦ τὴν παιδείαν ταύτην κατέχοντος θὰ ἐκλίπωσι μετὰ μίαν ἢ δύο γενεὰς ἕνεκα τοῦ ἐξησθενημένου ὀργανισμοῦ, ὅτι δὲ τοῦναντίον φύσις ὠραία καὶ βωμολαχία, καὶ ἂν στερεθῆται παντὸς προσόντος, εἶνε ἄξιον νὰ διατηρηθῇ, διότι ἡ διάνοια θὰ δυναθῇ ἐν ταῖς ἐπερχομέναις γενεαῖς ἀπέριως ν' ἀναπτυχθῇ, ὅταν ταῦτα ἀναλογισθῶμεν, κατανοοῦμεν τὴν σπουδαιότητα τῆς τοιαύτης τῶν πραγμάτων διατά-

ξεως. Εἶνε ἀληθῶς ἀνόητον ν' ἀκολουθηθῆται σύστημα καταστρεπτικὸν τῆς υγείας τῆς κόρης, μόνον ἵνα αὕτη δύναται νὰ ἐπιδεικνύη τὸν πλοῦτον τῆς μνήμης αὐτῆς. Ἄς δεθῇ εἰς αὐτὴν ἐξικριτικὴ μόρφωσις, ἢ ἀνωτάτη παιδείσις ὅα εἶνε ἡ ἀρίστη, ἀρκεῖ μόνον νὰ μὴ προκύψῃ ἐκ ταύτης βλάβη τῆς υγείας (καὶ ἐνταῦθα παρατηροῦμεν ὅτι ἐπαρκῆ ἀποτελέσματα θὰ ἐπετυγχάνοντο, ἐὰν ὀλιγώτερον μὲν ἐκαλλιεργεῖτο ἡ πνευματικὴ μνήμη, περισσώτερον δὲ αἰ ἀληθεῖς πνευματικαὶ δυνάμεις τοῦ ἀνθρώπου, καὶ ἐὰν ἡ ἀγωγή ἐξηκολούθη καὶ κατὰ τὴν ματαίως ἀπολλυμένην χρονικὴν περίοδον τὴν ἀπὸ τῆς ἀποφοιτήσεως μέχρι τοῦ γάμου ἐκτελεσμένην). Ἀλλὰ καλλιεργῶντες τὴν διάνοian κατὰ τρόπον καὶ μέχρι σημείου τὴν φυσικὴν ἐκφύλισιν ἐπάγοντος εἰ γονεῖς πράττουσιν ἐναντία αὐτοῦ τοῦ σκοποῦ τῶν φροντιδῶν τῶν, τῶν ὀπανῶν καὶ τῶν κόπων τῆς ἀγωγῆς, καταστρέφοντες συχνάκις αὐτὸ τὸ μέλλον τῶν θυγατέρων τῶν· διότι πλὴν τῆς μελαγχολίας, τῆς ἀνικανότητος τῆς συνοδεύουσας τὴν σαθρὰν υγείαν, καταδικάζουσιν αὐτὰς οὐχὶ σπανίως καὶ εἰς τὴν ἀγχιάν.

Κατὰ πολλὰς λοιπὸν ἀπόψεις ἡ σωματικὴ ἀγωγή τῶν τε ἀρρένων καὶ τῶν θηλέων εἶνε πλημμελής. Εἶνε πλημμελής διὰ τὴν ἀνεπαρκείαν τῆς τροφῆς καὶ τοῦ ἐνδύματος, διὰ τὴν ἀνεπαρκείαν τῆς ἀσκήσεως (τοῦλάχιστον ὡς πρὸς τὰ θήλεα) καὶ διὰ τὴν ὑπερβολὴν τῆς πνευματικῆς ἐργασίας. Ἐν τῷ ὄλῳ αὐτοῦ θεωρούμενον τὸ σύστημα τοῦτο ἀπαιτεῖ λίαν πολλὰ, ἐνῶ ἐλάχιστα παρέχει. Διὰ τῆς μεγάλης σπατάλης τῶν ζωϊκῶν δυναμειῶν καθιστᾶ τὸν βίον τῶν παιδῶν ἠμελιότερον πρὸς τὸν τῶν ἐνηλίκων, παρ' ὅσον ἔπρεπε, παραγωνιζομένης τῆς ἀληθείας ταύτης, ὅτι αἱ ζωϊκὴ δυνάμεις χρησιμοποιοῦμεναι ἐξ ὀλοκλήρου παρὰ τῷ ἐμβρῶν εἰς τὴν αὐξήσιν, πρὸς τὸν αὐτὸν δὲ σκοπὸν καὶ κατὰ τὴν πρώτην ἡλικίαν διατιθέμεναι, ὥστε μικρὸν μέρος αὐτῶν νὰ ὑπολείπηται διὰ τὴν φυσικὴν καὶ πνευματικὴν ἐνεργείαν, ἐξακολουθοῦσι καὶ κατὰ τὴν παιδικὴν καὶ νεανικὴν ἡλικίαν νὰ ἔχωσι κύριον σκοπὸν τῆς ἐνεργείας αὐτῶν τὴν αὐξήσιν. Χάριν λοιπὸν τῆς αὐξήσεως ταύτης πρέπει νὰ παρέχωνται μὲν εἰς τὸν ὀργανισμὸν πολλαὶ δυνάμεις, ὀλίγη δὲ ν' ἀφαιρῶνται, καὶ νὰ περιορίζεται μὲν ἡ σωματικὴ καὶ πνευματικὴ ἐνεργεια ἀναλόγως τῆς ταχύτητος, μεθ' ἧς τὸ ἄτομον μεγαθύνεται, νὰ ἐπαυξάνηται δὲ, καθ' ὅσον ἡ ταχύτης αὕτη ἐλαττοῦται.

Ὁ δὲ λόγος, δι' ὃν κύριον μέλημα τῆς ἀγωγῆς ἀπέθη ἐπὶ τῶν ἡμερῶν ἡμῶν τὸ πνεῦμα, ἔγκαιται ἐν τῇ φάσει τοῦ πολιτισμοῦ, ἣν διερχόμεθα. Κατὰ τοὺς ἀρχικοὺς χρόνους, ὅποτε ἐπιτίθεσθαι καὶ ἀμύνεσθαι ἦτο ἡ πρώτη τῶν κοινωνικῶν ἐνεργειῶν, ἡ σωματικὴ βίωσις ἀπετέλει τὸν κύριον

σκοπόν τῆς ἀγωγῆς. Ὀλίγον ἐφρόντιζον τότε περὶ τῆς καλλιιεργείας τοῦ πνεύματος καὶ ὅπως βραδύτερον κατὰ τοὺς φεουδαλικούς χρόνους, κατεφρόνουν αὐτήν. Ἀλλὰ σήμερον, ἠπότε βασιλεύει ἐν τῷ κόσμῳ σχετικὴ εἰρήνη, ἠπότε ἡ μυϊκὴ δύναμις χρησιμεύει μόνον εἰς τὰ χειρωνακτικὰ ἔργα, ἡ δὲ ἐν τῷ βίῳ εὐδοκίμητις ἐξαρτᾶται τὸ πλεῖστον ἐκ τῆς πνευματικῆς δυνάμεως, καὶ ἡ ἀγωγή κατέστη σχεδὸν μόνον πνευματικὴ, καὶ ἀντὶ τὰ θεραπεύωμεν τὸ σῶμα παρκαμελοῦντες τὸ πνεῦμα, ὡς πρότερον, θεραπεύωμεν τὸ πνεῦμα παρκαμελοῦντες τὸ σῶμα. Ἀλλ' ἀμφοτέρω τὰ ἄκρα εἶνε ἐπισηφαλῆ. Δὲν κατενόησαμεν ἔτι τὴν ἀλήθειαν ταύτην, ὅτι ἐπειδὴ ἐν τῷ βίῳ τὸ φυσικὸν στοιχεῖον καθίσταται ἠθικὸν στοιχεῖον, τὸ δεύτερον δὲν πρέπει νὰ θεραπεύηται μετὰ βλαβῆς τοῦ πρώτου. Ἡ τε ἀρχαιότερα καὶ ἡ νεωτέρα ἀντιληψὶς τῆς ἀγωγῆς πρέπει νὰ συνδυασθῶσιν.

Καὶ ἴσως οὐδὲν θὰ συντελέσῃ μᾶλλον εἰς τὸ νὰ ἀξιωθῶσι τὸ ταχύτερον τὸ τε σῶμα καὶ τὸ πνεῦμα τῆς αὐτῆς ἐπιμελείας, ὅσον ἡ διάδοσις τῆς δεξιαίας, ὅτι ἡ διατήρησις τῆς υἰείας εἶνε ἐν τῶν ἡμετέρων καθηκόντων. Ὀλίγοι φαίνονται κατανοοῦντες ὅτι ὑπάρχει τι ἐν τῷ κόσμῳ, ἔπερ θὰ ἠδυνάμεθα νὰ καλέσωμεν φυσικὴν ἢ περὶ τὸ σῶμα ἠθικότητα. Ὡς ἐκ τῶν λόγων καὶ ἔργων τῶν δύναται νὰ συμπεράνη τις, εἰ ἄνθρωποι φρονοῦσι καθόλου ὅτι ἐπιτρέπεται εἰς αὐτοὺς νὰ μεταχειρίζονται τὸ σῶμα, ὅπως θέλουσιν. Τὰ κακὰ δέ, ἅτινα ἐκ τῆς εἰς τοὺς φυσικούς νόμους ἀπειθείας προξενοῦσιν εἰς ἐαυτοὺς, θεωροῦσιν ὡς ἀτυχήματα, ἀλλ' οὐχὶ ἀποτελέσματα τῆς ἡμερτημένης αὐτῶν διαγωγῆς. Εἰ καὶ τὰ ἐπακόλουθα τῆς διαγωγῆς ταύτης εἶνε ἐξ ἴσου ὀλέθρια καὶ εἰς αὐτοὺς τοὺς πταίσαντας καὶ εἰς τὰς μελλούσας γενεάς, ὅσον καὶ τὰ τοῦ ἐγκλήματος, δὲν θεωροῦσιν ἐαυτοὺς ποσῶς ἐγκληματίας· καὶ ἐνῶ πάντες ὁμολογοῦσιν ὅτι ἐν τῇ μέθῃ ἢ παραβλαβῆς τῶν νόμων τῆς υἰείας εἶνε ἐγκληματικὴ, οὐδαίς ὅμως, ὡς φαίνεται, συμπεραίνει ἐκ τούτου ὅτι καὶ πᾶσα τῆς αὐτῆς φύσεως παραβλαβῆς εἶνε ἐγκληματικὴ. Ἀλλ' εἶνε ἀληθές ὅτι πᾶσα βλαβῆ ἐκουσίως προσγινομένη εἰς τὴν υἰείαν εἶνε φυσικὸν ἀμάρτημα. Μόνον δὲ ὅταν περὶ τούτου μερρωθῆ καθολικὴ πεποίθησις, ἀλλ' οὐχὶ ἴσως ἐνωρίτερον, ἡ σωματικὴ ἀγωγή τῆς νεότητος θ' ἀξιωθῆ τῆς προσηκούσης προσυχῆς.

ΥΓΙΕΙΝΗ

ΤΟΥ ΟΙΚΟΥ ΚΑΙ ΤΟΥ ΣΧΟΛΕΙΟΥ

Ποῖον εἶνε τὸ προχειρότερον καὶ ἀσφαλές ἱατρικὸν διὰ τὸν πόνον τοῦ ὠτός;

— Τὸ λαύδανον. Ὀλίγα σταγόνες ἀρκοῦσι πρὸς τοῦτο ἐνσταλαζόμενα ἐντὸς τοῦ ὠτός, κατόπιν δὲ ἐμφραξὶς αὐτοῦ διὰ τεμαχίου βάρβακος βρεγμένου

μὲ λαύδανον. Ἐπὶ τέλους καὶ ὀλίγα σταγόνες κοινου ἑλαίου ἀρκοῦσιν ὅπως ἐκδιώξωσι πᾶν ξένον σῶμα, τὸ ὅποιον ἐνοχλεῖ τὸ ἐσωτερικὸν τοῦ ὠτός. Πολλοὶ μεταχειρίζονται ὡς ἀνακουφιστικὸν τεμαχίον βάρβακος βρεγμένον μὲ ὕδωρ τῆς Κολωνίας.

ΣΗΜΕΙΩΜΑΤΑ

Οἱ ἱατροὶ τῶν δημοτικῶν σχολείων.

Εἰς πλείστας γερμανικὰς πόλεις λειτουργεῖ ἀπὸ τριετίας ὁ θεσμὸς τῆς ἱατρικῆς ἐπιδιδέψεως τῶν δημοτικῶν σχολείων. Εἰς Φραγκφούρτην ὑπάρχει ἴδιος κλάδος ἱατρικῶν ἐπιθεωρητῶν τῶν σχολείων, ὃν ἕκαστος ἔχει ὑπὸ τὴν ἐπιτήρησίν του 1700 μαθητᾶς. Ἐπὶ 2 ὥρας κατὰ δεκαπενθήμερον ἐπιθεωρεῖ ἕκαστον σχολεῖον. Ἐκαστος δὲ μαθητῆς ὀφείλει νὰ ἔχη ἱατρικὸν βιβλίον, τὸ ὅποιον τηρεῖ καθ' ἑλὴν τὴν μαθητείαν του. Εἰς Βερολίνον δὲν ἐφηρμάσθη ἀκόμη τὸ μέτρον τοῦτο· λειτουργεῖ ὅμως εἰς Λειψίαν, Μυχεδεούργον, Ἐρφούρτην, Καινιγσβέργην, Νυρεμβέργην καὶ ἀλλαχοῦ. Τὴν χρησιμότητα τῆς τοιαύτης ἱατρικῆς ἐπιδιδέψεως ἀποδεικνύει τὸ ἐξῆς: Μεταξὺ 547 παιδιῶν ἐξετασθέντων ὑπὸ τοῦ ἱατροῦ εἰς δύο σχολεῖα τῆς Λειψίας εὐρέθησαν 2 πάσχοντα ἐκ φυματώσεως τῶν πνευμόνων, 11 καρδιακά, 75 ἔχοντα βεβλαμμένην τὴν ὄρασιν, 10 τὴν ἀκοήν καὶ 73 ὑποφέροντα ἐξ ἄλλων παθημάτων.

Φιλοσοφία τῶν ὀνείρων.

Οἱ ἱερεῖς τῶν Χαλδαίων ἐδίδακ μεγάλην σημασίαν εἰς τὰ ὄνειρα, ὅπως καὶ οἱ Ἕλληνες φιλοσοφοῦν. Ὁ Μωάμεθ ὑπεχρέωνε τοὺς θεράποντάς του νὰ διηγῶνται καθ' ἐλάχιστην τὰ ὄνειρά των. Ἡ Βίβλος εἶνε πλήρης ὀνείρων ἀπὸ τῆς Γενέσεως μέχρι τῆς Ἀποκαλύψεως, καὶ οἱ πρῶτοι Πατέρες τῆς Ἐκκλησίας ἐπίστευον εἰς αὐτά. Ὁ Ναπολέων καὶ ὁ Βασιγιάντων διηγῶντο τὰ ὄνειρά των καὶ ἐζήτουν νὰ εὕρουσιν τὴν ἐξηγήσιν αὐτῶν. Ἡ μήτηρ τοῦ Ναπολέοντος εἶδε καθ' ὕπνου τὸ μεγαλεῖον καὶ τὴν πτώσιν τοῦ υἱοῦ της. Ἀργότερον δὲ ὁ Ναπολέων ἔλεγεν ὅτι, ὁσάκις ὠνειρεύετο μικροῦς ἀνθρώπου μὲ κόνικια ἐνδύματα, ἀπέφυγε νὰ συγκροτήσῃ μάχην. Καὶ ὁ Ἀμερικανὸς Λιγκὸλν ἐπίστευεν ὁμοίως εἰς τὰ ὄνειρα καὶ, ὁσάκις τὸν ἤλεγχον διὰ τοῦτο, ἤνοιγε τὴν Βίβλον καὶ ἐπεδείκνυε τὰ ἐκεῖ ἀναφερόμενα ὄνειρα.

ΠΡΑΚΤΙΚΑΙ ΓΝΩΣΕΙΣ

ΤΟΥ ΚΑΘ' ΗΜΕΡΑΝ ΒΙΟΥ

Διατήρησις λεμονίων.

Τὰ λεμόνια διατηροῦνται ἐπὶ πολὺν καιρὸν ἐντὸς ψυχροῦ ὕδατος, τὸ ὅποιον ἀνανεοῦται καθ' ἑβδομάδα. Πρέπει ὅμως νὰ μὴ εἶνε ἐντελῶς ὄριμα οὔτε κτυπημένα.